

VASA UNIVERSITET

Filosofiska fakulteten

Anni Järvelä

Att tala eller inte tala?

Svenskans etnolingvistiska vitalitet i potentiellt tvåspråkiga familjer på
finskspråkiga orter i Finland

Avhandling pro gradu i svenska språket

VASA 2014

INNEHÅLL	1
TIIVISTELMÄ	5
1 INLEDNING	7
1.1 Syfte	9
1.2 Material	10
1.2.1 Anita	12
1.2.2 Birgitta	13
1.2.3 Carina	13
1.2.4 Denise	13
1.2.5 Emma	13
1.2.6 Fanny	14
1.3 Metod	14
1.3.1 Om kvalitativ forskning	14
1.3.2 Kvalitativa intervjuer	16
1.4 Tidigare forskning	17
2 ETNOLINGVISTISK VITALITET OCH DESS SOCIO- LINGVISTISKA BAKGRUND	20
2.1 Tvåspråkighet och modersmål	20
2.2 Språk och identitet	21
2.3 Språkplaneringens roll i språkbevarandet	23
2.4 Språkområden och språkgränser i Finland	24
2.5 Etnolingvistisk vitalitet	25
2.5.1 Status och attityder	28
2.5.1.1 Svenskans status i Finland	28
2.5.1.2 Attityder till det svenska språket i Finland	29

2.5.2 Demografiska faktorer	30
2.5.3 Institutionellt stöd	32
2.5.4 Etnolingvistisk vitalitet på den sociologiska, sociopsykologiska och psykologiska nivån	32
3 INFORMANTERNAS SPRÅKBRUK FÖRE FLYTTEN ÖVER SPRÅKGRÄNSEN	36
3.1 Den språkliga uppväxtmiljön	36
3.1.1 Enspråkig familjebakgrund: Anita, Birgitta och Denise	36
3.1.2 Tvåspråkig familjebakgrund: Carina, Emma och Fanny	37
3.2 Ändringar i informanternas språkliga miljöer före flytten	39
3.3 Informanternas attityder till flytten över språkgränsen	40
4 INFORMANTERNAS SPRÅKBRUK EFTER FLYTTEN TILL EN FINSKSPRÅKIG ORT	42
4.1 Informanternas språkanvändning och lingvistiska kontaktnät efter flytten	42
4.1.1 Anita – färre kontakter och språklig omvandling	42
4.1.2 Birgittas institutionella och sociala stödnätverk	44
4.1.3 Carinas balansgång med tvåspråkigheten	45
4.1.4 Denise och kontakterna med den svenskspråkiga bakgrunden	47
4.1.5 Emma och de naturliga språkvalen	48
4.1.6 Fanny – den medvetna språkbrukaren	49
4.2 Informanternas strävan efter ett intergenerationellt språkbevarande	50
4.2.1 Anitas bristande stödnätverk	51
4.2.2 Birgittas ändrade språkliga omgivning	53
4.2.3 Carina och ”det hemliga språket”	54
4.2.4 Denises kamp med majoritetsspråket	55
4.2.5 Emmas strävan efter en tvåspråkig familj	56
4.2.6 Fanny och den språkliga identiteten	58

5 DEN ETNOLINGVISTISKA VITALITETENS INVERKAN PÅ INFORMANTERNAS SPRÅKBRUK	61
5.1 Svenskans status på gott och ont	62
5.2 Demografiska faktorer – domäner under trycket av majoriteten	64
5.3 Vikten av det institutionella stödet	66
5.4 Språkbrukets tre nivåer – den etnolingvistiska paradoxen	68
6 SAMMANFATTANDE DISKUSSION	70
LITTERATUR	73
BILAGOR	77
Bilaga 1: Intervjufrågorna	77
Bilaga 2: Karta över Svenskfinland	79
Bilaga 3: Översättningar av svaren	80

VAASAN YLIOPISTO**Filosofinen tiedekunta**

Tekijä:	Anni Järvelä
Pro gradu -tutkielma:	Att tala eller inte tala? Svenskans etnolingvistiska vitalitet i potentiellt tvåspråkiga familjer i finskspråkiga orter i Finland
Tutkinto:	Filosofian maisteri
Oppiaine:	Ruotsi
Valmistumisvuosi:	2014
Työn ohjaaja:	Harry Lönnroth

TIIVISTELMÄ:

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, millä tavalla ruotsin kielen etnolingvistiseen vitaliteettiin vaikuttavat tekijät näkyvät potentiaalisesti kaksikielisten perheiden kielivalinnoissa suomenkielisillä alueilla: kuinka ruotsia äidinkielenään puhuvat hyödyntävät ruotsin kielen yhteiskunnallisia ja sosiaalisia tukiverkostoja suomenkielisessä ympäristössä, ja kuinka kielellinen ympäristö vaikuttaa heidän kielelliseen identiteettiinsä?

Tutkimus on toteutettu haastattelemalla kuutta alun perin ruotsia äidinkielenään puhunutta henkilöä. Informantit ovat muuttaneet ruotsinkieliseltä alueelta suomenkieliselle alueelle ja perustaneet perheen suomenkielisen partnerin kanssa. Tutkielmassa selvitetään, kuinka kielirajan yli muuttaneet kokevat oman kielellisen ympäristönsä muuttumisen ja siirtävätkö he äidinkieltä eteenpäin lapsilleen: tuleeko potentiaalisesti kaksikielistä perheistä kaksikielisiä myös käytännössä?

Tutkimustulokset tukevat aiempia tuloksia siltä osin, että ruotsin kielen käyttäminen potentiaalisesti kaksikielisissä perheissä edellyttää määrätietoista ja aktiivista kielen käyttöä. Haastattelut antavat viitteitä siitä, että kaksikielisyyden arvostus on 1960-lukuun verrattuna vahvistunut 2000-luvulla. Syynä arvostukseen mainitaan useimmin useamman kielen osaamisesta saatava hyöty. Määrätietoinen kielen käyttö näyttää potentiaalisesti kaksikielisissä perheissä lisääntyneen 2000-luvulle tultaessa. Sitä, tuliko tutkielmaan osallistuneista nuorimmista perheistä kaksikielisiä, tulisi tutkia tulosten vahvistamiseksi seurantatutkimuksena.

Kaikki informantit pitivät itseään ainakin osittain identiteetiltään ruotsinkielisinä myös muutettuaan suomenkieliselle paikkakunnalle. Kielen käyttämiseen vaikuttivat oman perheen tuki sekä yhteydenpito lapsuuden perheeseen. Informantit eivät juurikaan 1960-lukuun verrattuna seuranneet suomenruotsalaisia medioita eivätkä vaatineet aktiivisesti palvelua omalla äidinkielellään. Sen sijaan kielen käyttö sosiaalisessa kanssakäymisessä nousi esiin tärkeänä osa-alueena. Yhteiskunnan tarjoamia kaksikielisyyttä tukevia palveluita tulisikin tämän tutkielman tulosten perusteella kartoittaa uudelleen.

AVAINSANAT: etnolingvistisk vitalitet, tvåspråkighet, språklig identitet

1 INLEDNING

”Nog hör man alltid lite om he de svenska nog...” Så här svarar en informant på frågan om hur det känns att vara svenskspråkig och bo på en finskspråkig ort i Finland i början av 2000-talet. Ändå har hon valt att tala svenska med sina barn. Föräldrarna har en stor inverkan på barnens språkbruk och deras språkval anses spela en viktig roll när det gäller svenskans framtid i det finländska samhället. Svenskans status som nationalspråk garanterar ett visst stöd på den samhällseliga nivån, men vad händer med språket om föräldrarna inte har språkkollektivets stöd inom räckhåll?

Finlands två nationalspråk, finskan och svenskan, har under en lång tid levt sida vid sida och balansen har varierat i takt med den historiska utvecklingen. Antalet svenskspråkiga i Finland var som störst på 1940-talet, cirka 354 000. Siffran har med åren blivit mindre, men har från och med år 2005 börjat öka igen (Finnäs 2010: 8). Kristian Myntti (2010: 83) påpekar i Svenska kulturfondens publikation *Nationalspråk och minoritetsspråk i ljuset av finländsk lagstiftning och internationella konventioner* att svenskan i Finland i dag är ett numerärt minoritetsspråk, men samtidigt ett nationalspråk med samma rättigheter som finskan.

Ett numerärt minoritetsspråk behöver stöd för att kunna överleva i en miljö dominerad av ett majoritetsspråk. Hur bra ett minoritetsspråk klarar sig under dessa omständigheter hänger ihop med språkgruppens *etnolingvistiska vitalitet*, ett begrepp som ligger i fokus för denna avhandling pro gradu. Den etnolingvistiska vitaliteten har att göra med minoritetsspråkets status, institutionella stöd och demografiska faktorer (Giles et al. 1977: 309). Begreppet kommer att presenteras närmare i kapitel 2.

I Finland får svenskan hjälp av lagstiftning och institutionellt stöd, vilket gör att språkets ställning i Finland skiljer sig från många andra minoritetsspråk runt om i världen. Enligt språklagen (423/2003) ska en individ bjudas på möjlighet till betjäning på finska eller svenska:

I kontakter med statliga myndigheter och tvåspråkiga kommunala myndigheter har var och en rätt att använda finska eller svenska. Myndigheterna skall dessutom ordna möjlighet för den som skall höras att bli hörd på sitt eget språk, finska eller svenska.

I enspråkiga kommuner skall kommuninvånarna enligt språklagen bli hörda på sitt eget modersmål och de har rätt att få officiella översättningar av alla de handlingar som angår deras personliga ärenden. Hälsovården nämns inte i språklagen, men enligt Valvira (Tillstånds- och tillsynsverket för social- och hälsovård i Finland) anvisningar ska alla få information om sin egen hälsa på ett språk som de förstår (http://www.valvira.fi/ohjaus_ja_valvonta/terveydenhuolto/potilaan_oikeudet).

En viktig faktor som påverkat svenskans ställning i Finland har varit det så kallade intergenerationella språkbytet, som har forskats av bland annat Tandefelt (1988, 1996). *Språkbyte* är en process där språkbruket gradvis går över från enspråkighet på ett språk till enspråkighet på ett annat språk. Motsatsen till språkbyte är *språkbevarande* (Sebba 2010: 454). Ett intergenerationellt språkbyte sker då ett modersmål stegvis byts ut till ett annat mellan ett antal generationer. Språkbytet sker oftast via exogami, det vill säga ett tvåspråkigt äktenskap, där föräldrarna väljer ett språk som de talar med sina barn och med varandra. I den här processen spelar omgivningens språkliga förhållanden en central roll. (Tandefelt 1988: 71–73.)

I Finland finns det enspråkiga och tvåspråkiga kommuner. De tvåspråkiga kommunerna har antingen finsk- eller svenskspråkig majoritet. Den svenskspråkiga befolkningen i Finland är till stor del koncentrerad på svenskspråkiga eller tvåspråkiga kommuner längs kusten, som till exempel av Finnäs (2000, 2010) kallas Svenskfinland. Enligt Finnäs (2010: 9) har den allmänna trenden på 1900-talet varit att den svenskspråkiga

befolkningen utanför Svenskfinland minskat mera än den svenskspråkiga befolkningen som helhet. Finnäs påpekar även att flytten från svenskspråkiga kommuner till de finskspråkiga grannkommunerna har ökat mot slutet av 1900-talet.

Enligt Finnäs (2000: 12) kategoriserar befolkningsstatistiken i Finland familjer på basis av individernas språkbruk. Utgående från dessa premisser är en familj tvåspråkig om föräldrarna hör till olika språkgrupper. Finnäs påpekar att uppgifterna inte nödvändigtvis säger någonting om familjens faktiska språkbruksvanor, och att mot denna bakgrund borde man enligt honom hellre tala om *potentiellt tvåspråkiga* familjer. Med tanke på att syftet med denna avhandling är att undersöka det faktiska språkbruket i familjer med två modersmål har jag valt att kalla informanternas familjer för potentiellt tvåspråkiga.

I och med att de flesta tvåspråkiga familjer bor i Svenskfinland beskriver Finnäs (2000, 2010) rapporter förhållanden i de miljöer som åtminstone till en viss grad är svensk- eller tvåspråkiga. Hur språkvalen görs i familjerna utanför dessa områden talar rapporten väldigt litet om. Vilken roll har svenskan i tvåspråkiga familjer utanför de svensk- eller tvåspråkiga områdena? Vilka argument använder föräldrarna då de väljer språk för sina barn? Hur ser verkligheten ut bakom siffrorna? Finns det ett intresse att bevara svenskan i tvåspråkiga familjer då kommunen inte bjuder på möjlighet till svenskspråkig skola eller fritidsaktiviteter?

1.1 Syfte

Syftet med denna avhandling pro gradu är att redogöra för hur svenskans etnolingvistiska vitalitet påverkar språkbevarandet i familjer i områden där språket talas av en klar språklig minoritet. Genom att intervjua ett antal svenskspråkiga informanter som flyttat till en finskspråkig kommun och bildat familj med en finskspråkig partner kommer jag att ta reda på om flytten över språkgränsen har resulterat i *diglossi*, det vill säga att svenskan enbart används i begränsade sammanhang, eller i *språkbyte*, där svenskan helt försvunnit ur det dagliga livet. Jag vill även utreda om svenskan som minoritetsspråk har bevarats i en majoritetsspråksdominerad miljö: i hur stor

utsträckning och på vilket sätt språket används. Jag kommer att ta reda på vilka omständigheter som ligger bakom de svenskspråkiga föräldrarnas språkval för sina barn i enspråkigt finskspråkiga kommuner samt informanternas synpunkter på de orsaker som möjligen bidragit till resultatet.

De centrala forskningsfrågorna i avhandlingen är:

- Hur personer med en svenskspråkig bakgrund och som har flyttat till ett finskspråkigt område upplever sig språkligt i dag?
- På vilket sätt utnyttjar informanterna de stödnätverk som är förknippade med svenskans officiella status i officiella sammanhang eller i media?
- Vilka språk använder informanterna med sina barn och hur upplever de barnens språkliga situation i nuläget?

För att kunna skapa en helhetsbild av familjens språkliga situation kommer jag att reda ut den språkliga historien och den nuvarande situationen såväl hos föräldrarna som hos barnen. Jag har valt att undersöka familjer där den ena föräldern är finskspråkig och den andra svenskspråkig för i sådana familjer är frågan om språkval aktuell. Utgångspunkten för denna avhandling är att den svenskspråkiga föräldern har svenska som sitt registrerade modersmål hos Befolkningsregistercentralen, eller att han eller hon har haft svenska som sitt första språk under uppväxten.

1.2 Material

Som material i denna avhandling har jag sex intervjuer med personer med en svenskspråkig bakgrund och som har flyttat från ett svenskspråkigt eller tvåspråkigt men svenskdominerad ort till en officiellt finskspråkigt ort. Med *svenskspråkig bakgrund* avser jag här att informanterna har svenska som modersmål hos Befolkningsregistercentralen och har haft svenska helt eller delvis som hemspråk under uppväxten.

Informanterna bor i Kaustby i Mellersta Österbotten och i före detta Lillkyro kommun, som ligger i landskapet Österbotten. Både Kaustby och Lillkyro var vid intervjutillfället enspråkigt finskspråkiga kommuner: i Kaustby var andelen svenskspråkiga 1,9 procent och i Lillkyro 1,7 procent. Intervjuerna genomfördes år 2012, det vill säga innan Lillkyro blev tvåspråkigt i samband med kommunsammanslagningen med det tvåspråkiga Vasa. Jag har valt dessa orter eftersom de ligger vid gränsen till de huvudsakligen svenskspråkiga områdena i Österbotten (se bilaga 2) och antar därför att det finns kontakter mellan svensk- och finskspråkiga invånare över kommungränserna. Kommunerna var ungefär lika stora, Kaustby med 4 280 och Lillkyro med 4 775 invånare.

För att få med ett tidsperspektiv i analysen har jag valt informanter som representerar tre olika ålderskategorier. Två av informanterna är vid 60–70 års ålder, två kring 40–50 och två 20–30 år. Alla informanter har fått barn med en finskspråkig partner. De äldsta informanterna har flyttat till Kaustby och Lillkyro på 1960- och 1970-talet, de 40–50-åriga på 1980- och 1990-talet och de yngsta under det första årtiondet på 2000-talet. För att garantera informanternas anonymitet kommer jag härfter inte att göra skillnad mellan dessa två orter, utan talar allmänt om ett finskspråkigt område eller om en finskspråkig hemkommun.

Intervjufrågorna har delats in i tre kategorier varav den första gäller informantens språkliga bakgrund, den andra kategorin handlar om informantens tankar kring flytten över språkgränsen och den tredje innehåller frågor om informantens nuvarande språkliga situation (se bilaga 1). Intervjuerna har genomförts på olika ställen; informanterna fick själva bestämma vad som kändes bekvämast och passade dem bäst. De flesta intervjuer gjordes hemma hos informanterna, en intervju gjordes på ett kafé och en på informantens arbetsplats. Intervjuerna spelades in och transkriberades senare av mig för närmare analys. Intervjuerna varade i 20–35 minuter. Två av informanterna hade jag intervjuat för min kandidatavhandling ett år tidigare. De första frågorna var exakt desamma och ställdes därför inte på nytt. Intervjun för dessa informanter del består därför av två delar.

är nu 45–50 år gamla. Anita önskade bli intervjuad på finska för hon kände sig bekvämare med det språket.

1.2.2 Birgitta

Också Birgitta är kring 70 år. Hon flyttade till sitt nya hem i den finskspråkiga kommunen i början av 1970-talet. Det nya hemmet låg i makens hemkommun. Hon hade redan då gift sig med sin man och de hade en dotter tillsammans. Även Birgitta anser att hennes barndomsmiljö var starkt svenskspråkig och har upplevt sig själv som svenskspråkig under sin uppväxt. Birgitta har nu fyra barn som är 40–55 år gamla. Birgitta ville bli intervjuad på svenska.

1.2.3 Carina

Carina är ungefär 50 år gammal och kommer från en familj som till största delen är svenskspråkig, men där det även användes finska. Enligt henne var uppväxtmiljön tvåspråkig, men svenskbetonad. Hon flyttade till ett finskspråkigt område i slutet av 1980-talet tillsammans med sin finskspråkige man. Hon har ett barn, som nu är drygt 20 år gammalt. Carina valde svenskan som intervjuspråk.

1.2.4 Denise

Denise är kring 45 år och anser sig ha en svenskspråkig uppväxt då både familjen och området var svenskspråkiga. Hon flyttade till sin nya finskspråkiga hemkommun i början av 1990-talet efter att ha träffat sin man som kom från trakten. Denise har två barn som är kring 20 år gamla. Även Denise valde svenskan som intervjuspråk.

1.2.5 Emma

Emma närmar sig 30 och har växt upp i en tvåspråkig familj i ett svenskspråkigt område. Hon anser sig ha tvåspråkig en bakgrund med svenskan som det dominerande språket. I början av 2000-talet flyttade hon till en finskspråkig kommun som hennes

man kommer ifrån. Emma har tre barn som är mellan 0,5 och 5 år gamla. Emma valde att bli intervjuad på finska, eftersom diskussionen i intervjusituationen hade inletts på detta språk.

1.2.6 Fanny

Även Fanny börjar närma sig 30 år och har växt upp i en tvåspråkig familj i ett svenskspråkigt område. Även hon anser sig ha en tvåspråkig uppväxt med svenskan som det dominerande språket. Fanny flyttade till sin makes hemort som är enspråkigt finsk i slutet av 2000-talet och har ett barn som vid intervjutillfället är 2 år gammalt. Även Fannys intervju gjordes på finska, igen på grund av att diskussionen från början inletts på finska.

1.3 Metod

Materialet för den här avhandlingen har samlats in med hjälp av kvalitativa intervjuer, vilket gör att denna undersökning kan betraktas som en fallstudie. En fallstudie riktar sig in på en specifik situation eller företeelse med hjälp av insikt, upptäckt och tolkning (Merriam 1994: 25). Fallstudiens filosofiska grunder ligger i kvalitativ forskning, som i sin tur fokuserar på processen, förståelsen och tolkningen av forskningsobjektet (Merriam 1994: 34–35).

1.3.1 Om kvalitativ forskning

Holme och Solvang (1997: 13) definierar *metod* som ett ”redskap, ett sätt att komma fram till ny kunskap”. Enligt Holme och Solvang (1997: 14) görs metodvalet utifrån kunskap om den frågeställning man vill undersöka. De påpekar vidare att kvalitativ forskning som metod primärt har ett förstående syfte och att man med hjälp av kvalitativ forskning samlar in information för att få djupare insikt i forskningsproblemet samt för att kunna beskriva helheten och de sammanhang det utforskade fenomenet befinner sig i.

Syftet med den här avhandlingen är att försöka hitta och förstå språkliga beteendemönster i ändrade situationer. Med hjälp av kvalitativ intervju som forskningsmetod kan man därför skapa en helhetsbild av informanternas språkliga verklighet samt placera informationen i ett större sammanhang.

Kvalitativ forskning är en mångfacetterad process med flera dimensioner. Enligt Holme och Solvang (1997: 95–98) bygger den kvalitativa forskningsprocessen på vissa förutsättningar både hos forskaren och i forskningsmiljön, vilket påverkar analysen av materialet. Forskaren har förförståelse, en grund till sin frågeställning som man prövar i en så kallad *kognitiv cirkel*, där forskarens tolkning ställs i relation till de undersökta egna upplevelser. I en så kallad *normativ cirkel* påverkar forskarens fördomar och egna värderingar tolkningsprocessen. Holme och Solvang konstaterar att dessa två cirklar tillsammans fungerar som styrande faktorer i det slutliga resultatet. I den här avhandlingen har forskarens egna upplevelser om en intergenerationell språkbytesprocess delvis fungerat som motivation till forskningen. Språket är starkt förknippat med den individuella identiteten och väcker därför känslor såväl hos forskaren som hos informanterna. Dessa aspekter har tagits i beaktande vid tolkningen av materialet.

Enligt Trost (2010) finns det inga specifika spelregler då man analyserar material som samlats in med hjälp av kvalitativ forskning. Strauss och Corbin (2008: 159–160) talar om kodning av data som ett sätt att tolka materialet. De presenterar olika sätt att koda, det vill säga hitta den intressanta och väsentliga information som finns i texten som man till exempel fått via transkriptioner av intervjuerna. Kodningen kan ske på olika nivåer: materialet kan delas in i olika kategorier som innehåller koncept, vilka i sin tur definieras med hjälp av olika variabler (Strauss & Corbin 2008: 159–160). Intervjuerna i denna avhandling analyseras som helheter inom de ramar som begreppet etnolingvistisk vitalitet utgör, det vill säga hur språkets status, institutionella och demografiska faktorer påverkar en individs språkbruk på den sociala, sociopsykologiska och psykologiska nivån (Giles, Bourhis & Taylor 1977, Allard & Landry 1992, Landry & Allard 1994).

Informanterna är undersökningens enheter, som har vissa egenskaper. Holme och Solvang (1997: 47) har valt att kalla dessa egenskaper *variabler*. Informanterna i denna avhandling är valda genom ett *strategiskt urval* (Trost 2010: 138). Detta betyder att de har variabler som är av teoretisk betydelse i forskningsprocessen. Enligt Holme och Solvang (1995: 98) kan informanterna uppleva att forskaren ställer vissa förväntningar och krav på dem och försöker leva upp till dem genom att modifiera sina svar. Detta kom fram i forskningsprocessen redan då informanterna söktes till intervjuerna. I början hade jag tio alternativ varav sex ställde upp för intervju. Två gav ingen orsak till varför de inte ville ställa upp, men två av dem som vägrade tyckte att de inte passar som informanter eftersom de inte längre använder svenska. Även en av de informanter som gick med på att bli intervjuad berättade att hon från början inte förstod meningen med denna undersökning och hade utgått ifrån att intervjuaren vill att hon skulle använda mera svenska med sina barn.

I och med att forskningstemat kan uppfattas som känsligt, kan en del informanter till och med ha fallit bort eftersom de tyckt att de inte skulle ha levt upp till forskarens förväntningar. Att de informanter som tyckte sig ha bevarat språket var mer villiga att ställa upp kan ha påverkat resultatet av denna undersökning.

1.3.2 Kvalitativa intervjuer

Denna avhandling grundar sig på strukturerade kvalitativa intervjuer (Trost 2010: 40). I det här fallet betyder det att intervjuerna följer ett bestämt mönster, men svarsalternativen är öppna. Enligt Trost (2010: 43) är kvalitativa intervjuer informella intervjuer, som fokuserar på ett tema. Frågorna bidrar forskaren med kunskap om informantens erfarenheter och föreställningsvärld samt om hur informanten tänker och känner kring temat. Metoden har även ofta kallats *djupintervjuer*, men eftersom termen ofta enligt Trost kopplas med psykoanalytiskt tänkande vill han hellre använda termen *informella intervjuer* eller *kvalitativa intervjuer* (Trost 2010: 42–43). Enligt Trost (2010: 84) skall intervjuerna vara i cirka en timme för att få ut tillräckligt mycket material.

För att kunna skapa en helhetsbild av informanternas språkliga vardag gällde många av forskningsfrågorna i denna avhandling informanternas språkliga rutiner (se bilaga 1). Svaren blev därmed ganska korta och längden på intervjuerna blev därför kortare än vad som är fallet med många andra kvalitativa intervjuer.

1.4 Tidigare forskning

Sociolingvistik som begrepp ligger nära språksociologi och de betraktas oftast som en och samma vetenskapsgren. Einarsson (2003: 16) skiljer vetenskapsgrenarna åt på basis av vetenskapliga betoningar: sociolingvistik är en vetenskap som förklarar språkliga fenomen utifrån samhällsliga faktorer medan språksociologin beräknas som sociologi med särskild inriktning på språk. Nuolijärvi (2000: 13) beskriver sociolingvistik som ett forskningsområde inom språkforskningen, som behandlar språket i sin sociala kontext och granskar den sociala verkligheten med hjälp av lingvistiska medel.

Begreppet sociolingvistik myntades inom språkforskningen på 1960-talet av den amerikanske lingvisten William Labov. Hans lingvistiska forskning om språklig variation och språkbyte anses fungera som grund till dagens sociolingvistiska forskningsriktningar (Hazen 2011: 29). Enligt Labov är människan i sig själv inte en lingvistisk enhet, men via människor får man kunskap om de samfund man lever i. Labov ansåg att sociolingvistik är ett stort och oformat forskningsområde med många möjliga sätt att närma sig forskningsproblemet (Hazen 2011: 25–28).

Även Nuolijärvi (2000: 17–18) konstaterar att sociolingvistikens intresseområden kan definieras på många olika sätt, men lyfter fram fyra centrala forskningsriktningar: språklig variation i språkliga gemenskaper, flerspråkighet, förändringar i språket samt språkets funktion vid formandet av gruppidentiteten. Den sistnämnda inriktningen behandlar till exempel frågor som gäller språkbruket inom olika etniska grupper, språklig nationalism och språkbyte samt frågor där man reflekterar över språkets status. Dessa frågor lyfts ofta fram då språkets etnolingvistiska vitalitet diskuteras och ingår därmed även i denna avhandling.

Enligt Nuolijärvi (2000: 15–16) har sociolingvistikens forskningsobjekt traditionellt delats in i två olika nivåer. På den mikrolingvistiska nivån granskar man till exempel hur sociala konstruktioner påverkar människans sätt att tala och hur de olika språkliga varieteterna korrelerar med sociala variabler som till exempel samhällsklass och ålder. På den makrolingvistiska nivån undersöker man bland annat samhällets inverkan på individens språkbruk, det vill säga attityder till språk, språkbevarande och språkbyte samt språkets funktioner i olika språkgemenskaper som familjer. Enligt denna tudelning hör problematiken i denna avhandling till den makrolingvistiska nivån.

Joshua A. Fishman hör till de första forskare som i sin forskning koncentrerat sig på språkbytet som fenomen. Han forskade hur invandrargrupperna acklimatiserade sig språkligt i USA (Fishman 1972: 16). I sin forskning presenterar Fishman (1972: 76) tre sätt att närma sig området: språkbruksvanor, konsekventa psykologiska och kulturella processer samt språklig lojalitet, det vill säga sättet hur man relaterar sig till språket.

Fishman granskar språkbruksvanor med hjälp av *domäner*, det vill säga olika situationer och sammanhang där ett språk används. Dessa situationer kan till exempel vara olika statliga och sociala institutioner (Fishman 1972: 79). Termen *domän* definieras av Börestam och Huss (2001: 21) som ”en grupp samtalssituationer som ger upphov till språkbruk med gemensamma drag”. Enligt dem kan det vara till exempel vara fråga om skola, familj och släkt samt massmedia. Fishman (1991:44) skiljer vidare olika domäner inom familjen. Dessa är bland annat förälder–barn, syskonen, mormor–barnbarn och så vidare.

Diglossi är ett sociolingvistiskt fenomen som handlar om en form av språkbyte och språklig variation i olika språkliga domäner. Man använder alltså olika språkvarieteter eller språk i olika situationer. Begreppet har utvecklats redan i slutet av 1950-talet av Charles Ferguson, som definierar begreppet enligt följande:

Diglossia is a relatively stable language situation in which, in addition to the primary dialects of the language (which may include a standard or regional standards), there is a very divergent, highly codified (often

grammatically more complex) superposed variety, the vehicle of a large and respected body of written literature, either of an earlier period or in another speech community, which is learned largely by formal education and is used for most written and formal spoken purposes but is not used by any section of the community for ordinary conversation. (Ferguson 1971: 16.)

Enligt definitionen ovan skulle begreppet diglossi enbart gälla användningen av olika språkliga varieteter, men utvidgades senare av bland annat Fishman (1972: 78–79) till att gälla även klart skilda, obesläktade språk.

2 ETNOLINGVISTISK VITALITET OCH DESS SOCIOLINGVISTISKA BAKGRUND

I det här kapitlet kommer jag att redogöra för den teoretiska ramen för min undersökning genom att först gå igenom några centrala grundtermer inom språkbytesforskningen (2.1). Jag kommer att kasta ljus över förhållandet mellan språk och identitet (2.2), som också spelar en viktig roll i denna avhandling. Jag berättar kortfattat om språkplaneringen i familjerna (2.3) och kommer även att ge en kort presentation om språkområden och språkgränser i Finland (2.4). Forskningen kring etnolingvistisk vitalitet kommer att behandlas utgående från dessa ramar i kapitel 2.5.

2.1 Tvåspråkighet och modersmål

Det råder olika uppfattningar om hur termerna *modersmål* och *förstaspråk* borde definieras. Enligt Börestam och Huss (2001: 24) kan man använda termen *förstaspråk* om personens huvudspråk, det vill säga om det språk som han eller hon använder mest. Enligt Einarsson (2003: 87) betyder termen *förstaspråk* i de flesta sammanhang det språk som lärts in allra först medan termen *modersmål* hör till vardagligt språk. I Finland används termen *modersmål* även i officiella sammanhang, till exempel hos Befolkningsregistercentralen som registrerar medborgarnas första språk. Då informanternas språkbruk diskuteras i denna avhandling kommer jag därför att använda termen *modersmål* i denna officiella bemärkelse.

Tvåspråkighet har ofta definierats med hjälp av Tove Skutnabb-Kangas (1981: 83–96.) fyra principer: ursprung, kompetens, funktion och identifikation. Enligt ursprungskriteriet är en person tvåspråkig om han eller hon har lärt sig två språk från början eller i alla fall i ett tidigt skede i livet. Kompetenskriteriet bygger i sin tur på individens språkliga förmåga. Problemet med detta är att det råder olika uppfattningar om hur språkbehärsningen ska mätas: ska man behärska språket ”fullständigt” eller räcker det att man har kommit i kontakt med språket?

Funktionskriteriet handlar om hur språket faktiskt används: en tvåspråkig person använder två språk omväxlande. Man kan också ha en tvåspråkig identitet: enligt identitetskriteriet är en person tvåspråkig om han eller hon ”identifierar sig själv positivt med två språkgrupper och/eller två kulturer (eller delar av dem)” (Skutnabb-Kangas 1981: 93).

Språkbruket i tvåspråkiga familjer där den ena föräldern är svensk- och den andra finskspråkig har väckt intresse bland forskare, speciellt från och med den senare hälften av 1900-talet, och ämnet har undersökts ur olika synvinklar. Många studier (t.ex. Allardt & Starck 1981, Finnäs 1986, 2000, 2010, Tandefelt 1988, 1996, Herberts 1991, 1997) har granskat de exogama äktenskapens inverkan på de språkliga förhållandena mellan makarna och barnen i Finland och kommit fram till att språkbruket inom familjerna med olika språkliga bakgrund oftast styrs av omgivningens majoritetsspråk.

2.2 Språk och identitet

Auer (2007: 2–3) konstaterar att lingvistikens intresse för identitet snarare började med ett intresse för kollektivet än för social identitet. Kollektiver – nationer, men även etniska och sociala grupper existerar inte längre på grund av gener (ras), släkt eller sociala klasser. Enligt den europeiska modellen är nationerna uppbyggda enligt språkliga gränser, men även språkliga minoriteter ses som sociala och ideologiska konstruktioner, som etablerar sin identitet med hjälp av ett gemensamt språk. Auer påpekar att sättet på vilket man använder ett minoritetsspråk samt sättet att variera och byta mellan språken uttrycker en tvåspråkig individs identitet. Redan Giles, Bourhis och Taylor (1977: 325–326) har förmodat att språket för de flesta etniska grupper är en viktigare identitetsmarkör än den kulturella bakgrunden.

Enligt Lojander-Visapää (2001: 32) är identiteten ett mångfacetterat begrepp som kan definieras på många olika sätt. En individ kan ha flera olika identiteter, som fungerar parallellt. Lojander-Visapää (2001: 29–30) presenterar i den teoretiska ramen för sin undersökning två typer av etnicitet: *den individuella etniciteten* handlar om individens

etniska identitet som känsla av grupptillhörighet samt hur individen accepteras av en grupp. *Den institutionella etniciteten* stärks däremot med hjälp av organisationer som införlivar gruppens kulturella särdrag (Lojander-Visapää 2001: 29–30).

Både Lojander-Visapää (2001: 33) och Tandefelt (1988: 45) påpekar att skolan är en viktig domän med tanke på bevarandet av svenskan i Finland och bristande möjligheter till skolgång på det egna språket oftast leder till språkbyte. Även Laurent (2013: 101–103) lyfter fram skolans förstärkande inverkan på den språkliga identiteten. Diskussionen kring svenskspråkig skolgång har även varit aktuell i finländska medier i början av 2010-talet. De största frågorna har varit om hur den svenskspråkiga skolan stödjer barnens språkliga kunskaper och om en tvåspråkig skola är ett hot mot svenskan (se Minkkinen 2011, Pentikäinen 2011, Sundman 2013).

Att svenskan skulle bli överkörd av finskan i en tvåspråkig miljö används som motargument till skolor där de två språken skulle användas sida vid sida (Pentikäinen 2011, Sundman 2013: 27). Ur gallupundersökningen genomförd av tidningen *Helsingin Sanomat* framgår det att 67 procent av föräldrarna i huvudstadsregionen skulle kunna skicka sina barn till en tvåspråkig skola. Enligt den före detta huvudredaktören Mikael Pentikäinen (2011) skulle en sådan möjlighet öka intresset för svenskan i Finland.

Allardt och Starck (1981: 65) utgår i sin studie ifrån att människorna har ett behov av en social identitet, ett behov av att kunna känna samhörighet med en viss grupp. Anderson (1992: 21–22) grundar sin definition av den språkliga identiteten på så kallade *föreställda gemenskaper*. Enligt Andersson är nationerna i dagens värld ett slags föreställda gemenskaper med gruppmedlemmar som inte nödvändigtvis har direkt kontakt med varandra. Individerna bygger sin grupptillhörighet med hjälp av den institutionella etniciteten, där språket spelar en central roll. Ett gemensamt språk förstärker känslan av samhörighet och genom den förstärkta gemenskapen formar individen sin identitet.

Allardt och Starck (1981: 20) definierar begreppet *etnisk grupp* som ”en samling människor som har vissa antingen kulturella, språkliga eller rasliga särdrag och som

åtminstone delvis har gemensam härstamning och som upplever sig höra samman". Allardt och Starck (1981: 46–47) konstaterar att i takt med ökade språkkunskaper har språkets betydelse vid formandet av gruppidentiteten minskat. Att forma sin identitet har blivit mera subjektivt, man väljer alltså vilken grupp man hör till. Trots att valfriheten har ökat så konstaterar de att människor ofta väljer den grupp de härstammar ifrån.

Enligt Lojander-Visapää (2001: 26) kan en språkgrupp betraktas som en etnisk grupp enbart om interaktionen regleras av en social organisation. Hon granskar i sin studie finlandssvenskarna som en språkgrupp, en etnisk kategori. Hon kommer fram till att de svenskspråkiga i Helsingfors är väl integrerade i det finländska samhället, vilket gör språket till en viktig faktor i den föreställda finlandssvenska gemenskapen och vid formandet av den etniska identiteten (Lojander-Visapää 2001: 214).

2.3 Språkplaneringens roll i språkbevarandet

Finnäs (2000: 68) konstaterar att omgivningens roll i språkvalsprocessen bland föräldrar med olika modersmål har minskat, vilket i sin tur tyder på att den språkliga medvetenheten i situationer där språkanvändningen inom familjen planeras har ökat. Herberts (1991, 1997) har redan tidigare lyft fram språkplaneringen som en viktig faktor i de familjer där föräldrarna har olika modersmål. Enligt Herberts (1991: 65–66) är följande tre typer av omständigheter av stor betydelse för den språkliga utvecklingen: modern, miljön och medvetenheten.

Herberts (1991) fallstudie av tolv tvåspråkiga familjer i Finland visar att kvinnorna har en större tvåspråkig färdighet medan männen ofta är enspråkiga i sin identitet. Ansvaret för de språkliga strategierna ligger enligt Herberts oftast hos kvinnorna, och deras agerande i längden avgör om familjen blir tvåspråkig eller inte. Herberts påpekar även att i en språklig minoritetssituation krävs det envishet och målmedvetenhet för att skapa en tvåspråkig miljö i familjen.

I Herberts studier (1991, 1997) var det mannen som i huvudsak valt bostadsområdet, vilket förstärkte kvinnans roll i den nya språkmiljön. Tillgång till skola och dagvård på minoritetsspråket ansågs vara viktiga med tanke på språkets överlevnad, men även en styrd massmediekonsumtion och styrda sociala kontakter ansågs kunna motverka trycket från majoritetsspråket.

Den viktigaste faktorn är enligt Herberts den språkliga medvetenheten. Herberts påpekar att utan konsekventa regler gällande språkanvändning når man inte tvåspråkigheten i potentiellt tvåspråkiga familjer. I hans senare studie har intresset för flerspråkighet ökat både på det individuella och på det samhällsplanen i takt med internationaliseringen inom handel och politik men även inom religion och kultur. (Herberts 1997: 123.)

2.4 Språkområden och språkgränser i Finland

Enligt den finländska språklagen (432/2003) är en kommun tvåspråkig om minst 6 procent av befolkningen hör till en annan språkgrupp. Enligt Allardt och Starck (1981: 131) kan man med termen *språkgräns* syfta på gränsen mellan olika språkgrupper, men termen används även i samband med geografisk-juridiska gränser. Allardt och Starck (1981: 131) påpekar vidare att språkfördelningen mellan enspråkigt finskspråkiga och enspråkigt svenskspråkiga fortfarande på 1970-talet var tydlig, men antalet tvåspråkiga kommuner har ökat sedan dess. Det här gör att man inte längre kan tala om geografiska språkgränser i Finland, snarast är det fråga om gränser mellan olika språkgrupper.

Inom språkforskningen talas det även ofta om så kallade språköar där en språkgrupp befinner sig inom ett område med en annan språklig majoritet (Lönnroth 2009: 98–113, Laurent 2013: 28–29). Dessa språköar har visat sig vara beroende av institutionella enheter som till exempel skolan, som har gett språkgruppen framtidstro, samhörighetskänslor samt språklig tillhörighet (Kovero 2013: 56, Laurent 2013: 16–17). Lönnroth (2009: 106–107) påpekar i sin definition av svenska språköar i Finland att den svenskspråkiga minoriteten även ska ha en historisk kontinuitet på orten för att

gemenskapen skulle kunna räknas som en språkö.

Begreppet *språkgräns* har problematiserats även av Edlund och Andersson (2012), som påpekar att dagens samhällsforskning alltmer kretsar kring kulturella konstruktioner i stället för regioner. Enligt Edlund och Andersson kan man tala om kognitiva rum som kan till exempel vara rum med vissa språkliga former, religioner eller politiska uppfattningar. I dessa rum positionerar människorna sig på olika sätt. (Edlund & Andersson 2012: 8.)

En av informanterna i denna avhandling kommer från en enspråkigt svenskspråkig kommun och fyra från en kommun där den svensktalande befolkningen utgör en majoritet med drygt 80 procent av befolkningen. En av informanterna kommer från en tvåspråkig ort med finskan som majoritetsspråk, men själva bostadsområdet var enligt informanten svenskdominerat. I och med att informanterna själva ansåg att deras uppväxt varit svenskspråkig och att deras uppväxtorter haft stark svensk dominans kan man i samband med den här undersökningen använda termen *språkgräns* i ett demografiskt, kulturellt och delvis även i ett geografiskt perspektiv.

2.5 Etnolingvistisk vitalitet

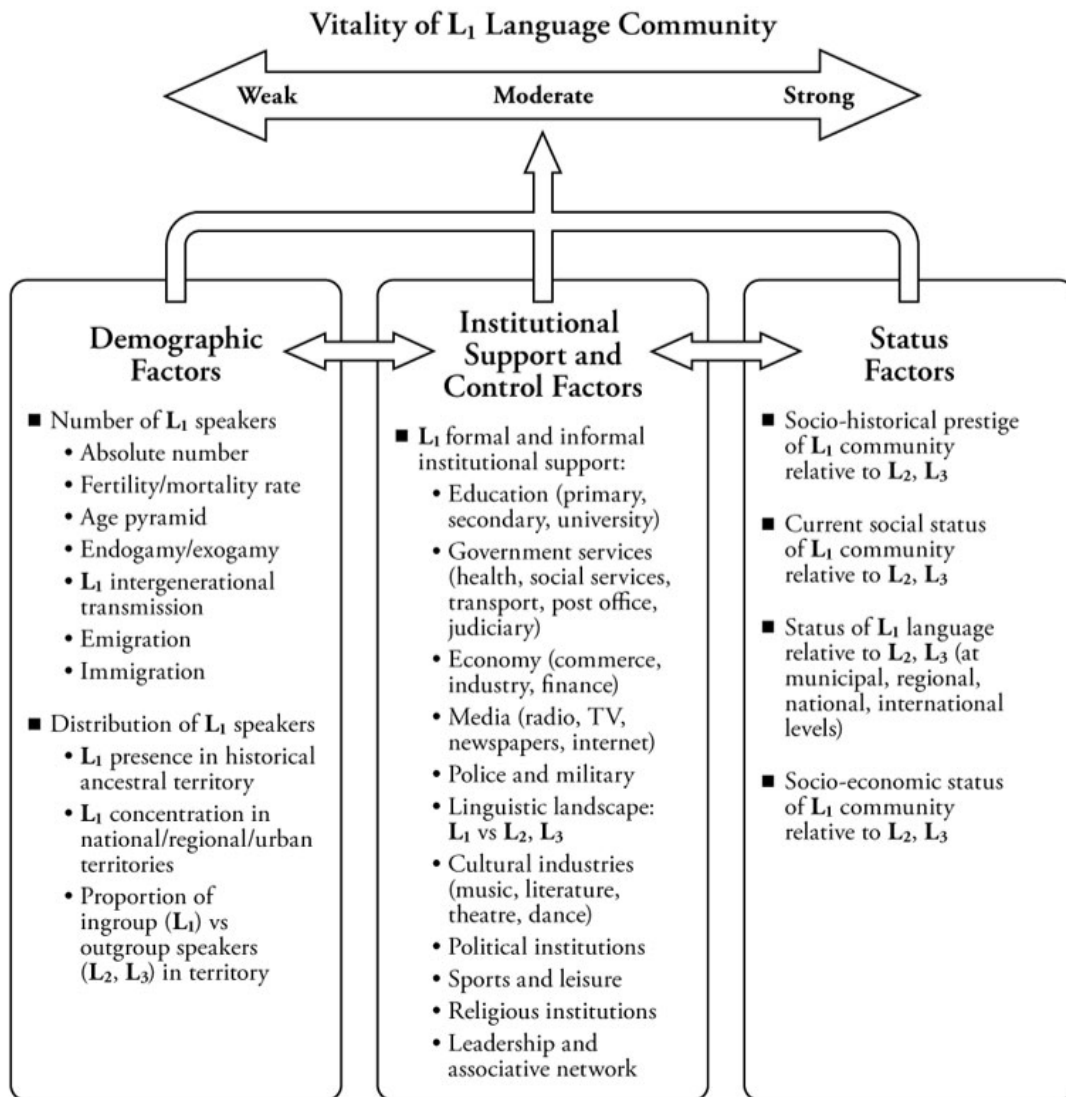
Med *etnolingvistisk vitalitet* avses ”en teoretisk konstruktion som grundar sig på en taxonomi av olika strukturella variabler, som bestämmer åt vilket håll relationerna utvecklas i situationer där flera olika språkgrupper är inblandade” (Bourhis & Landry 2008: 185, min översättning). Begreppet lanserades redan på 1970-talet av forskarna Howard Giles, Richard Y. Bourhis och Donald M. Taylor. Enligt dem är språkbyte och språkbevarande starkt förknippade med språkgruppens etnolingvistiska vitalitet som i sin tur hjälper en etnolingvistisk grupp att bete sig som en distinkt och aktiv kollektiv entitet i olika sociala situationer (Giles, Bourhis & Taylor 1977: 308).

Giles, Bourhis och Taylor (1977) grundar sin modell på två teorier: den första teorin av Tajfel (1972) handlar om intergruppsrelationer, som bygger på en sekvens bestående av

social kategorisering, social identitet, social jämförelse och psykologiska särdrag. Enligt modellen bygger individens identitet och självbild på grupptillhörighet och upplevelsen av den egna sociala statusen hänger ihop med gruppens sociala status (Giles, Bourhis och Taylor 1977: 319). Den andra teorin är en ackommodationsteori av Giles, Bourhis och Taylor (1977) som behandlar hur sociala förhållanden inverkar på stilistiska förändringar i språket. Enligt teorin modifierar individerna sitt sätt att tala i en samtalssituation för att antingen förminska eller markera lingvistiska och sociala skillnader mellan samtalsparterna (Giles, Bourhis och Taylor 1977: 324).

Giles, Bourhis och Taylor (1977: 309) granskar språkbyte och språkbevarande ur ett socialpsykologiskt perspektiv och lyfter fram tre centrala faktorer för den etnolingvistiska vitaliteten: språkets status, demografiska egenskaper och institutionellt stöd (se figur 1). Dessa tre faktorer granskas närmare i detta kapitel i ljuset av forskning som bedrivits inom respektive område.

Teorin om etnolingvistisk vitalitet har senare vidareutvecklats av bland annat Allard och Landry (1992) samt Landry och Allard (1994), som delar den etnolingvistiska vitaliteten in i tre olika nivåer: sociologisk, sociopsykologisk och psykologisk nivå. Inom den finländska språkbytesforskningen har Tandefelt (1988, 1996) använt en motsvarande kategorisering och delat språkbytesfaktorerna in i samhälls- nivå, grupp- nivå och individ- nivå. Denna avhandling söker svar på hur de tre faktorerna som Giles, Bourhis och Taylor (1977) presenterat inverkar på informanternas språkbruk på dessa tre nivåer och därför kommer båda dessa teorier att presenteras senare i kapitlet.

Figur 1. Den etnolingvistiska vitalitetens tre delområden enligt Giles, Bourhis och Taylor (1977)

2.5.1 Status och attityder

Språkets status utgörs enligt Giles, Bourhis och Taylor (1977) av fyra faktorer (se figur 1). Den *ekonomiska statusen* beror på i hur stor utsträckning gruppen kontrollerar sin egen ekonomi. Ungefär lika viktig är gruppens sociala status. Gruppens *sociala status* grundar sig på hur gruppen själv uppskattar sin status. Gruppens sätt att värdera sig själv hänger ofta ihop med det sätt på vilket gruppen värderas av andra grupper (Giles, Bourhis och Taylor 1977: 310).

Många etnolingvistiska grupper har under årens lopp fått försvara eller kämpa för sin existens. Dessa sociohistoriska händelser bildar gruppens *sociohistoriska status* och bygger upp solidaritet mellan medlemmarna, vilket i sin tur påverkar gruppens etnolingvistiska vitalitet. Den *språkliga statusen* beror bland annat på språkets historia och prestige. Ibland kan ett språk ha minoritetsstatus i ett visst område men användas som majoritetsspråk någon annanstans. Detta förstärker minoritetsspråkets etnolingvistiska vitalitet. (Giles, Bourhis och Taylor 1977: 311–312.)

Eftersom tyngdpunkten i denna avhandling ligger på det svenska språket i Finland, kommer jag i det följande att ta en närmare titt på svenskans historiska och nuvarande status samt ställning i jämförelse med det numerära majoritetsspråket finskan.

2.5.1.1 Svenskans status i Finland

Svenskans *sociohistoriska status* i Finland har påverkats såväl av historiska händelser som av attityder. Svenskan är ett av Finlands två nationalspråk, vilket gör att landets svenskspråkiga medborgare har i officiella sammanhang rätt till samma möjligheter att använda sitt modersmål som de finskspråkiga. Språkdebatten kring svenskans ställning och därmed även status i Finland pågår ständigt och utgångspunkterna varierar beroende på vilka samhällsliga fenomen de anknyts till. Att Finland under en längre tid låg under svensk regim präglar svenskans språkliga status i landet ännu i dag. Från och med början av 1900-talet har svenskans roll i det finländska samhället minskat. En av de mest kända perioderna i svenskans historia i Finland är de så kallade

förfinskingssträvandena i början av 1900-talet, då cirka 100 000 svenskspråkiga bytte både sitt efternamn och sitt språk till finska (Björkstrand 2005: 12). Efter dessa så kallade språkstrider blev trycket från omgivningen mot svenskan starkt, vilket enligt Finnäs (1986: 166) påverkar språkvalen i potentiellt tvåspråkiga familjer.

2.5.1.2 Attityder till det svenska språket i Finland

Att undersöka attityder till svenskan i Finland har visat sig vara en mångdimensionerad process, vilket gör att det har varit svårt att få fram resultat som skulle kunna generaliseras (t.ex. Allardt 1997: 15–17). Erik Allardt (1997, 2000) har i sin forskning gått igenom attityder till svenska i dagens Finland och fått fram positiva intryck. Han påpekar i sin attitydundersökning att de finskspråkiga i Finland har en positivare attityd till svenskan jämfört med 30 år tidigare (Allardt 2000: 8, 11). Allardt (2000: 13) har även kommit fram till att svenskspråkiga i Finland upplever att attityderna till svenskan är mer negativa än de i själva verket är.

Allardts attitydundersökning från 1997 följdes av en undersökning genomförd av Taloustutkimus år 2008. Resultaten av dessa två undersökningar jämförs i en rapport publicerad av tankesmedjan Magma (2008). Rapporten visar att det har skett några smärre ändringar i attityderna till svenskan, mest kring frågor gällande svenskundervisningen i de finska skolorna. Magma beställde ännu en uppföljare av Taloustutkimus år 2013 och enligt den opinionsmätningen har finländarnas attityder både till svenskundervisningen i skolorna och till vikten av att bevara den finlandssvenska kulturen i Finland blivit något kärvare. Attityderna visar sig vara desto negativare ju längre bort från de svenskspråkiga områdena man bor. Enligt opinionsmätningen från 2013 var det ännu en klar majoritet som såg det svenska språket och den finlandssvenska kulturen som en viktig del av det finländska samhället, men allt flera hade börjat ifrågasätta den obligatoriska svenskan i de finska skolorna.

Av Språkbarometern, en undersökning utförd vid Åbo Akademi i Vasa, framgår att relationerna mellan finsk- och svenskspråkiga invånare i tvåspråkiga kommuner i dag

för det mesta är bra eller varierande (Herberts 2008: 6). Herberts (2008: 11) påpekar i sin kommentar till resultaten att de finskspråkigas attityder till finlandssvenskar inte har försämrats även om finlandssvenskarna upplever att det språkliga klimatet blivit kärvare. Enligt honom beror detta på den partipolitiska språkdebatten där svenskans särbehandling har stått i fokus samt att debatten numera allt oftare förs anonymt på internet.

Myntti (2010: 8) konstaterar att avskaffandet av svenskan som ett obligatoriskt ämne för finskspråkiga abiturienter år 2005 och en stadig nedgång av antalet elever som väljer svenskan som B1/B2-språk har haft en negativ effekt på de statliga administrativa region- och lokalförvaltningsreformerna. Detta har enligt honom i den finlandssvenska pressen börjat kallas finlandssvenska domänförluster. Samma fenomen har emellanåt även tolkats som så att klimatet mot svenskan som ett nationalspråk har blivit tuffare (t.ex. Herberts 2009).

Enligt Finnäs (2010: 25–27) var svenskan på 1970-talet det svagare språket i de familjer där föräldrarna hade olika modersmål, men statistiken i undersökningen visar att allt flera barn har sedan dess blivit registrerade som svenskspråkiga hos Befolkningsregistercentralen. Det här tillsammans med den ökade elevströmningen till svenskspråkiga skolor tyder enligt Finnäs på att intresset för det svenska språket har ökat.

2.5.2 Demografiska faktorer

De demografiska faktorerna kan grovt granskas ur två olika synvinklar: den etnolingvistiska gruppens demografiska fördelning och numerära storlek. Ju större gruppen är, desto lättare är det för medlemmarna att upprätthålla den etnolingvistiska vitaliteten. Om gruppens medlemmar bor glest och långt ifrån varandra, försvagas stödnätverket för gruppens etnolingvistiska vitalitet. (Giles, Bourhis och Taylor 1977: 312.)

Även de historiska maktrelationerna spelar en roll: enligt Giles, Bourhis och Taylor (1977) tenderar immigrerade minoritetsgrupper byta språk till majoritetsspråk lättare än de grupper som har sina historiska rötter i området. Exogama äktenskapen är en demografisk faktor som enligt Giles, Bourhis och Taylor försvagar minoritetsspråkets etnolingvistiska vitalitet till majoritetsspråkets fördel. Om minoritetsspråket har hög status, blir språket dock med större sannolikhet överfört till kommande generationer. (Giles, Bourhis och Taylor 1977: 313–314.)

I Finland anses de exogama äktenskapen mellan svensk- och finskspråkiga ha varit en av de mest betydande orsakerna till att man gradvis övergått från svenskan till finskan i det dagliga språkbruket. Enligt Tandefelt (1988: 235) står de exogama äktenskapen i centrum då orsakerna bakom språkbytet undersöks på individnivå. Finnäs (1986: 174) ser blandäktenskapen som ”en viktig bidragande faktor till den svenska befolkningsminskningen sedan år 1950”.

Familjens språkvanor har ofta ansetts vara påverkade av omgivningens språkliga förhållanden (t.ex. Tandefelt 1988: 92) och man har nästan utan undantag kommit fram till att de språkliga maktrelationerna i omgivningen återspeglas direkt i de potentiellt tvåspråkiga familjernas faktiska språkbruk. Finnäs (1986: 157) skriver om den finlandssvenska befolkningsutvecklingen åren 1950–1980 att omgivningens inverkan på språkbruket är avsevärd och att det oftast är mannens språk som blir familjens gemensamma språk.

Ett par decennier senare presenterar Finnäs (2000: 12–13, 60–61) i sin statistiska rapport över tvåspråkiga familjer en motsatt trend. Fram till mitten av 1970-talet registrerades 60 procent av barnen i de tvåspråkiga familjerna som var bosatta i finskdominerade områden som finskspråkiga. I början av 2000-talet var styrkehållandena omvända och 60 procent av barnen i motsvarande familjer blev svenskregistrerade. Finnäs ser det här som ett tecken på att omgivningens inverkan på språkval inom familjerna har minskat.

Finnäs (2010: 35) konstaterar även att det har skett en förändring i språkbruket i tvåspråkiga familjer kring millennieskiftet. De familjer där makarna har både finsk- och svenskspråkig bakgrund blir inte lika ofta enspråkiga som förr utan i dag använder man båda språken, speciellt med barnen.

2.5.3 Institutionellt stöd

Minoritetsgrupper behöver både formella och informella stödnätverk för att kunna bevara och förstärka sin etnolingvistiska vitalitet. Dessa nätverk kallas för *institutionellt stöd* (Giles, Bourhis och Taylor 1977: 309). En minoritetsgrupp kan anses ha informella nätverk som bevakar gruppens intressen och motstår trycket från majoritetsgruppen. Det formella stödet kommer från den statliga nivån. Enligt Giles et al. (1977: 315–316) påverkar det sätt på vilket minoritetsgrupperna har etablerat sig inom den statliga förvaltningen gruppens möjligheter att bevara sig som en lingvistisk och kollektiv entitet.

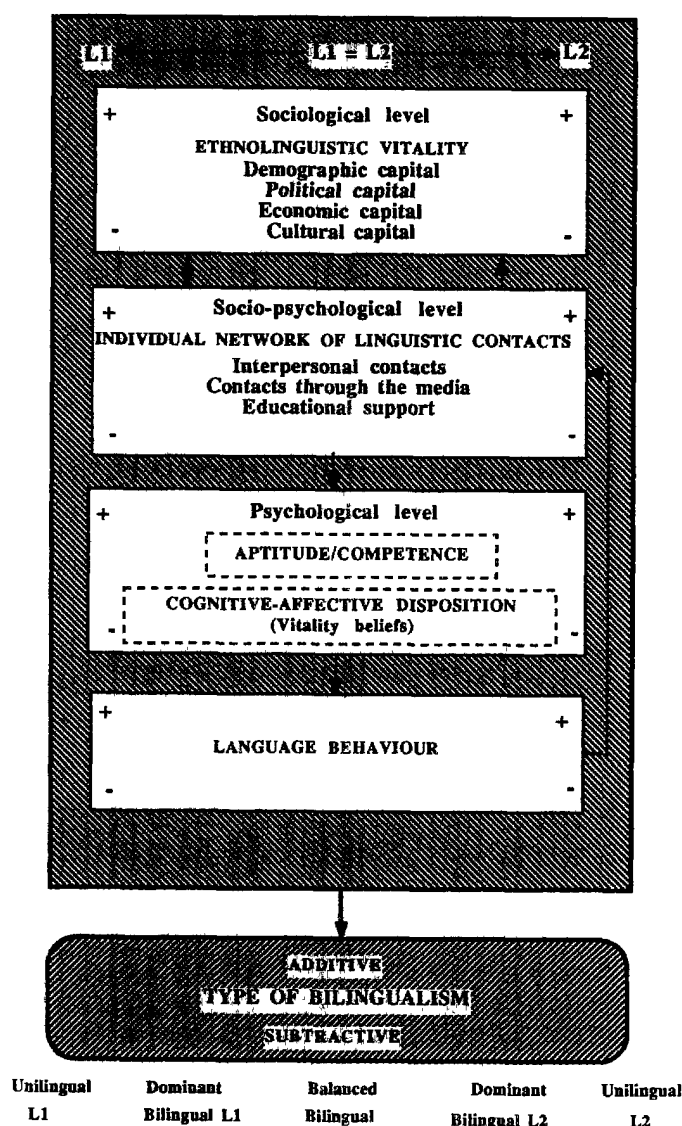
Enligt Tandefelt (1988: 231–232) är svenskans ställning i Finland annorlunda jämfört med många andra minoritetsspråk på grund av dess status som nationalspråk. Att svenskan är ett nationalspråk i Finland för med sig många faktorer som stärker språkets ställning på samhällsnivå. Domänerna som representerar den samhällsliga nivån är till exempel språklagstiftningen, massmedia och skolan. Enligt Tandefelt är det ändå upp till individen själv hur dessa möjligheter utnyttjas. Tandefelt konstaterar att det visserligen finns lokala skillnader i hur man kan använda sina rättigheter och att de lokala omständigheterna antingen kan försvåra eller underlätta användningen av språket med minoritetsställning.

2.5.4 Etnolingvistisk vitalitet på den sociologiska, sociopsykologiska och psykologiska nivån

Teorin om etnolingvistisk vitalitet har vidareutvecklats av bland annat Landry och Allard. Landry och Allard (1994: 24–25) har utvidgat betydelsen av olika bakgrundsvariabler på makronivån genom att granska de faktorer som påverkar

tvåspråkigheten på tre nivåer (se figur 2). Den *sociologiska* nivån innehåller den etnolingvistiska vitaliteten med fyra dimensioner: demografiska, politiska, ekonomiska och kulturella. Ett individuellt nätverk av lingvistiska kontakter består av individens personliga kontakter samt kontakter via olika medier och utbildning. Detta nätverk påverkas av den etnolingvistiska vitaliteten på den *sociopsykologiska* nivån och utgör grunden till den *psykologiska* nivån, som innehåller bland annat inlärningskompetensen och en individs vilja att tillägna sig språk.

En viktig aspekt på den psykologiska nivån är den subjektiva etnolingvistiska vitaliteten, som består av individens egna föreställningar (*vitality beliefs*) som reflekterar de etnolingvistiska variablerna på den sociologiska och sociopsykologiska nivån. Allard och Landry lyfter fram bland annat individens tro på gruppens vitalitet, föreställningar om sociala modeller och den språkliga effektiviteten, tillhörighetskänslan samt önskan att påverka språkets etnolingvistiska vitalitet som viktiga faktorer bakom den subjektiva etnolingvistiska vitaliteten i dag och i framtiden (Allard & Landry 1992: 177–178). Enligt Allard och Landry (1992: 185) finns det även ett direkt samband mellan den subjektiva etnolingvistiska vitaliteten och gruppens objektiva vitalitet, det vill säga gruppens etnolingvistiska stödnätverk på den sociologiska nivån.

Figur 2. Landrys och Allards (1994) modell av den etnolingvistiska vitaliteten.

Landry och Allard (1994: 35) har i sin forskning kommit fram till att kontakter på individnivå samt med institutionella enheter som massmedia och skolor korrelerar direkt med språkinläringen. De påpekar även att grupper med låg etnolingvistisk vitalitet lättare påverkas av majoritetsspråket till exempel via media (Landry & Allard 1994: 37).

I Finland har Tandefelt (1988: 39) delat de faktorer som påverkar språkbyte eller språkbevarande in i tre olika nivåer: samhällelig nivå, gruppnivå och individnivå. Enligt

hennes påverkar alla dessa nivåer varandra och bidrar tillsammans till en helhetsbild över en språkbytesprocess. Hon konstaterar även att omständigheterna som råder på samhälls- och gruppnivån utgör ramarna för det individuella språkbruket. De faktorer som påverkar språkbruket på individnivån är enligt Tandefelt följderna av olika språkkontakter, språkgruppsidentifikation och den individuella språkbehärsningen. (Tandefelt 1988: 59–65.)

I sin studie lyfter Tandefelt (1988: 236) fram den individuella språkbehärsningen som en viktig länk i språkbevarandeprocessen. När en individ som växt upp i en tvåspråkig familj väljer ett språk som används med barnen i den nya familjen, beror valet på hur bra individen själv behärskar språken i fråga. Enligt Tandefelt är det då högst sannolikt att man väljer det språk man upplever sig kunna bäst, och att detta språk även har varit dominerande i uppväxtmiljön.

I sin rapport *På vinst och förlust – om tvåspråkighet och språkförlust i Helsingforsregionen* skriver Tandefelt (1996: 206) bland annat om de tvåspråkiga äktenskapens roll vid språkförlust bland den svenskspråkiga populationen. Hon konstaterar att personer med en tvåspråkig familjebakgrund tenderar att byta språk lättare jämfört med personer med en enspråkig familjebakgrund.

3 INFORMANTERNAS SPRÅKBRUK FÖRE FLYTTEN ÖVER SPRÅKGRÄNSEN

Språkets roll vid utformningen av en individs identitet är som bekant viktig: genom sitt språkbruk uttrycker en individ sin identitet (se avsnitt 2.3). Paradoksalt nog reflekterar en individs språkliga beteende på den psykologiska nivån det språkliga beteendet i verkligheten, det vill säga den sociopsykologiska och den sociologiska nivån (Allard & Landry 1992, Landry & Allard 1994). För att kunna skapa en helhetsbild av grunden till informanternas språkliga identitet och språkliga beteende kommer jag i detta kapitel att gå igenom såväl informanternas språkliga bakgrund som deras reflektioner kring flytten över språkgränsen.

3.1 Den språkliga uppväxtmiljön

För att kunna se hur informanternas egna språkliga bakgrund påverkat det senare språkbruket kommer jag att gå igenom den språkliga miljö informanterna växt upp i samt ta reda på hur deras individuella lingvistiska kontaktnät sett ut. Jag kartlägger deras språkliga domäner och fokuserar på språkbruket inom familjen samt med grannar och bekanta och tar reda på om det funnits kontakter över språkgränsen. Jag undersöker även hur informanterna har utnyttjat det institutionella stöd som svenska språket har på grund av sin officiella status i Finland. Detta gör jag genom att fråga vilka språk informanterna har använt i officiella sammanhang och då de har utträttat sina ärenden utanför hemmet. Jag tar även reda på hur informanterna konsumerar olika massmedier, till exempel tv, radio och tidningar eller på vilket språk de läser böcker.

3.1.1 Enspråkig familjebakgrund: Anita, Birgitta och Denise

Både Anita och Birgitta kommer från enspråkigt svenskspråkiga hem. Svenskan var alltså det enda språk som användes i deras barndomsfamiljer, både med syskonen och med föräldrarna. Även grannskapet de växte upp i var svenskspråkigt och kontakterna över språkgränsen få. Anita erinrar sig ha haft en finskspråkig granne, en flicka som hon kunde byta några finska ord med. Anita nämner att hon även lärt sig lite finska i skolan.

Birgittas familj hade under andra världskriget finskspråkiga evakuerade på sin hemgård, men hon kunde inte förstå språket och kommunikationen skedde mest genom att gestikulera med händerna.

Besök i mataffären, hos myndigheterna och samtal med läkaren sköttes enbart på svenska på den svenskdominerade hemorten. Både Anita och Birgitta är uppvuxna på landsbygden och Birgitta säger sig ha använt svenska även då hon handlat i den närvarande staden, som var tvåspråkig. Tv var inte så vanlig under Anitas och Birgittas uppväxt, men radio lyssnade de på och då enbart på svenska. Enligt Anita var det ofta radioprogram från Sverige som man lyssnade på. Böcker och tidningar läste båda på svenska.

Även Denise anser att hennes barndomsfamilj var enspråkigt svensk. Grannskapet var starkt svenskdominerat och hon umgicks enbart på svenska med sina grannar, vänner och familjebekanta. Hon konsumerade olika medier och uträttade sina ärenden på svenska. Under skoltiden deltog Denise i ett utbytesprogram där hon tillbringade en vecka i en finskspråkig familj på en finskspråkig ort. Senare fick hennes familj besök av en student från en finskspråkig familj. Utöver utbytet fanns det enligt henne inga andra kontakter över språkgränsen.

3.1.2 Tvåspråkig familjebakgrund: Carina, Emma och Fanny

I Carinas barndomshem användes det huvudsakligen svenska. Hon anser att hennes uppväxt var tvåspråkig med svenskan som det starkaste språket. Hon använde svenska med sina föräldrar, men familjen tog på deltid hand om ett finskspråkigt fostersyskon som Carina pratade finska med. Carinas föräldrar hade en tvåspråkig bakgrund, men de använde svenska sinsemellan. Även grannskapet var svenskdominerat, även om den dåvarande hemkommunen var tvåspråkig.

Carina hade huvudsakligen svenskspråkiga vänner och grannar, men hon bekantade sig senare med några finska kompisar som hon hade träffat i sin hobbykrets. Sina ärenden uträttade hon huvudsakligen på svenska, men bytte snabbt till finska om till exempel

läkaren i hälsovårdscentralen var finskspråkig. Familjen prenumererade både på finsk- och på svenskspråkiga dagstidningar som Carina ibland läste.

Både Emma och Fanny har växt upp i tvåspråkiga familjer. I båda barndomshemmen var pappan svensk- och mamman finskspråkig. Båda bodde på en tvåspråkig, men starkt svenskdominerad ort, vilket även syntes i familjens språkbruk: barnen använde finska med mamman, men svenska med pappan och de andra syskonen.

Både Emma och Fanny hade några tvåspråkiga familjer i grannskapet och då växlade de språk beroende på vem de talade med. Emma berättade att hon talade finska med vännernas finskspråkiga föräldrar, men språket mellan barnen var svenska. Emma förmodar att svenskan var dominerande bland barnen på grund av att språket användes även i deras skola. Fanny nämner att hon har ett par finskspråkiga barndomsvänner, men mest tillbringade hon sin fritid med de svenskspråkiga kompisar som hon kände från skolan.

Båda konsumerade olika massmedier på båda språken. Emma antar att hon har sett på tv och lyssnat på radio lika mycket både på svenska och på finska. Familjen prenumererade enbart på finskspråkiga tidningar men internet använde hon på båda språken. Fanny tittade mest på programutbudet på de svenska tv-kanalerna. Tidningar läste hon på båda språken, men böcker läste hon sällan på finska. Radion var ofta på i Fannys barndomshem och då lyssnade familjen alltid på finskspråkiga kanaler. Enligt henne fanns det på den tiden inte direkt några program för svenskspråkiga ungdomar.

Emma skötte sina ärenden utanför hemmet på svenska, men då hon besökte affärer på andra, större tvåspråkiga orter bytte hon till finska som i exempel (1):

(1) ”[...] vaikka siellä moni puhuukin ruotsia niin jotenki se vain meni sitten sillee itsestään [...] oletti vain että kaikki puhuu suomea.”

Emma anpassade sig då till den språkliga miljön som hon upplevde den och för säkerhets skull valde hon finskan även om det eventuellt hade varit möjligt att också använda svenska.

3.2 Ändringar i informanternas språkliga miljöer före flytten

Även de enspråkigt svenskspråkiga informanterna började använda lite finska då de sociala nätverken i takt med åldern utvidgade sig. Anita började så småningom använda finska då hon fick ett jobb i en affär i en tvåspråkig stad. Före flytten träffade Anita sin blivande make, som var finskspråkig, och började använda finska med honom.

Birgitta började använda mera finska då hon gick på dans i den finskspråkiga grannkommunen. Hon berättar att hon träffade sin blivande finskspråkige make som rätt ung och använde då finska med honom. Birgitta flyttade först till en närliggande tvåspråkig stad, där hon använde finska i sitt arbete inom tjänstesektorn. Hon fortsatte dock använda svenska då hon tog hand om sina ärenden då det var möjligt.

Även Denise började använda finska då språket behövdes på hennes arbetsplats. Enligt henne var behovet dock inte stort och svenskan var fortfarande det språk som användes mest. Hon studerade i en skola som gav undervisning både på svenska och på finska, men hade inte kontakt med de finskspråkiga studenterna. Denise började använda mera finska först i sin ordinarie tjänst på en tvåspråkig arbetsplats.

Carina studerade först på svenska, men kompletterade sin utbildning senare med finskspråkiga studier och fick till slut en ordinarie tjänst på en finskspråkig arbetsplats. Även Emma och Fanny studerade på svenska. Före sin flytt jobbade Emma korta pass både på finskspråkiga och på svenskspråkiga arbetsplatser och bodde då på större, tvåspråkiga orter i Österbotten.

Fanny skötte sina ärenden på svenska på sin uppväxtort och utnyttjade möjligheten att få svenskspråkig betjäning även då hon flyttade till en större tvåspråkig stad i södra Finland. Hennes konsekventa språkbruk kommer fram i exempel (2):

(2) ”Monesti niinku unohtu, että alotti niinku suomeks mutta sitte oli niinku että ei, kyllä mun nyt täytyy ruotsia käyttää.”

Fannys språkval verkade vara medvetet och hon använde svenska även i sådana situationer utanför hemmet där det annars hade varit naturligt att använda finska. Under sin tid i södra Finland jobbade Fanny på en svenskspråkig arbetsplats.

3.3 Informanternas attityder till flytten över språkgränsen

För att få en bild av hur bundna informanterna varit vid deras lingvistiska kontaktnät före flytten ville jag undersöka hur informanterna upplevde det faktum att deras språkliga miljö skulle ändras. I detta avsnitt presenterar jag därför informanternas tankar före flytten över språkgränsen och vad de tyckte om att den nya orten var nästan helt finskspråkig. I Anitas fall var det makens förbindelser till hemgården som avgjorde familjens hemort. Birgitta, Denise, Emma och Fanny flyttade till sina makars hemkommuner, men talade om att beslutet var gemensamt. Carina utgör ett undantag här: hon flyttade till en kommun som varken hon eller maken hade förbindelser till.

Ingen av informanterna verkade hysa fördomar till finskans dominans på den nya, enspråkiga hemorten, i exempel (3) reflekterar Anita sitt praktiska tänkande kring språkbruket:

(3) ”En minä ollu siitä oikein mitään mieltä, että olin vain niinko että piti osata, piti oppia suomea paremmin [...] että en minä aatellu niin että se on hankala kun se on suomenkielinen.”

Även om Anita inte kunde finska så bra, så upplevde hon inte flytten över språkgränsen som obehaglig. För henne var det självklart att hon skulle lära sig behärska finska bättre.

Denise hade före flytten börjat bygga hus på den finskspråkiga orten tillsammans med sin man. Exempel (4) visar att inte heller hon hade starka åsikter om den nya hemortens finskspråkighet innan hon skulle flytta:

(4) ”Nå jag vet int, det var nog lite sådär att jag ville prova på nåt nytt så int tog jag det på nåt vis som [...] att vågar jag flytta ungefär, att int funderade jag det på nåt vis utan det bara blev så.”

För både Anita och Denise vägde den allmänna livssituationen mera än språket då de flyttade. Detsamma gällde även för Birgitta, som redan hade fått ett barn tillsammans med sin man och familjen bodde då på två orter. Även om alla dessa tre informanter var enspråkigt svenskspråkiga från början, var språket inte något de direkt tänkte på före flytten.

Carina var inte heller orolig över språket inför flytten över språkgränsen. Även för henne var det de praktiska skäl som påverkade valet av den nya hemorten. I exempel (5) konstaterar hon att det kändes naturligt för henne att använda finska:

(5) ”[...] int har jag aldrig tänkt som finska och svenska och finska och så utan det har varit som naturligt, det var nog det att man fick ordinarie tjänst som var viktigast.”

Carinas man var finskspråkig, vilket i sin del påverkade hennes språkbruk. I princip skulle Carina ha kunnat bo kvar på sin gamla tvåspråkiga hemort, men valde ändå att flytta på grund av att paret hittade en lämplig bostad.

Både Emma och Fanny hade en del av sina rötter på den nya finskspråkiga orten och därför kändes flytten naturlig för dem. Att bådass makar kom från den finskspråkiga orten påverkade också valet. Emma hade inga tankar kring språkbruket, men i exempel (6) undrar Fanny vad man skulle tycka då hon skulle tala svenska utanför hemmet med sitt kommande barn:

(6) ”No kyllä mää ehkä mietin kuitenkin kun lapsen kans asioi ja ku mä puhun sitte sen kans kuitenkin ruotsia, että kyllä mää sitä vähän mietin että miten ne sitte reagoi ku ne kuulee [...]”

Fanny nämner även att hon hade varit fundersam kring att hon inte skulle få betjäning på svenska och att hon skulle vara tvungen att använda finska då hon uträttar sina ärenden.

4 INFORMANTERNAS SPRÅKBRUK EFTER FLYTTEN TIL EN FINSKSPRÅKIG ORT

I detta kapitel kommer jag att redogöra för hur informanterna ser på sitt språkbruk efter att de har flyttat över språkgränsen. Jag kommer att gå igenom hur de upplevt flytten och på vilket sätt flytten har påverkat deras lingvistiska kontaktnät och om det skett förändringar i de språkliga domänerna: i vilka sammanhang använder informanterna svenska efter flytten och hur syns finskans majoritetsställning i deras nya, potentiellt tvåspråkiga familjer? Hur har svenskans etnolingvistiska vitalitet i Finland påverkat språkbruket med barnen och barnens språkliga vanor?

4.1 Informanternas språkbruk och lingvistiska kontaktnät efter flytten

Alla informanter håller kontakt med sina barndomsfamiljer och några svenskspråkiga barndomsvänner på den gamla hemorten. Utöver dessa kontakter visade det sig att informanternas svenskspråkiga kontaktnät och språkanvändning varierade en aning. Finskans majoritetsställning på den nya hemorten visade sig ha en stor inverkan på familjernas språkliga vardag. Informanternas språkbruk med barnen behandlas separat i avsnitt 6.2.

4.1.1 Anita – färre kontakter och språklig omvandling

En av avhandlingens centrala forskningsfrågor är om det hade skett diglossi i informanternas språkbruk. I Anitas fall kom denna utveckling tydligt fram. Av informanterna är det Anita som genomgått den kraftigaste språkliga omvandlingen. Hon ansåg sig vara helt svenskspråkig då hon i början av 1960-talet flyttade till ett finskspråkigt område, men hon bytte språk till finska direkt efter flytten. Hennes man och mannens familj kunde ingen svenska och i exempel (7) konstaterar hon att barndomsfamiljen med moder, fader och en syster förblev nästan den enda svenskspråkiga kontakten efter flytten:

(7) ”[...] että minä ruotsia oikeestaan käyttäny ollenkaan täällä. Ei, että minä muutin sen ihan suoraan sitte, että se jäi sitte ihan. Että sitte vain ko äitin kans ja isän ja siskon kans puhuin niin niitten kans sitten mutta täällä en puhunu sitten.”

Anita erinrar sig även ha haft en svenskspråkig granne i byn som hon talade svenska med, men hon träffade henne sällan. Hon tillägger att hon använde svenska med sina gamla vänner, men även de kontakterna var tillfälliga. Vid intervjutillfället hade Anita bara sin syster och ett par gamla vänner kvar som hon ibland talade svenska med. Via makens släkt har Anita bekantat sig med en tvåspråkig familj, men hon använder finska även med dem. Anita gav inte någon direkt orsak varför hon inte använde svenska med dem, men verkade själv tycka att det faktiskt var lite underligt. Eftersom Anita håller kontakt med sina gamla svenskspråkiga bekanta på svenska, kan det faktum att kontakten med de nya tvåspråkiga familjebekanta kommit via makens finskspråkiga släkt ha påverkat detta språkval.

Anita ser på tv och lyssnar på radio nästan enbart på finska. Det enda program som hon ibland ser på är livstilsprogrammet Strömsö på Yle Fem. Hon läser på båda språken och prenumererar på en svenskspråkig veckotidning. Anita säger att till skillnad från hennes enspråkiga uppväxttid spelar det inte längre någon roll på vilket språk hon läser. Hon har fört med sig några finlandssvenska traditioner till sitt nya hem. Då barnen var små firade familjen ”lillajul” med en liten julgran under första advent och barnen åkte runt som påsktroll kring påsk.

I början gjorde Anitas bristfälliga kunskaper i finska henne osäker i situationer där språket skulle användas, men i exempel (8) berättar hon att 40 år senare känner hon sig bekvämare med att använda finska än svenska:

(8) ”No ei kuulekko, vaikka ko kaupunkiinkin menhän kauppaan niin minä puhun suomea siellä. Menhän lääkäriin minä puhun suomea. Että mää, että mulle on jääny vähän tuo ruotsi että ja minä [...] sanojaki saa hakia. Että mää oon kyllä tullu ihan täydellisen suomenkieliseks.”

Anita har börjat glömma bort en del svenska ord och uttryck och känner sig nu som helt finskspråkig. Hon känner att hon inte behöver utnyttja möjligheten att använda svenska till exempel i affärerna, hos läkaren eller hos olika myndigheter.

Även om Anita inte längre känner sig som svenskspråkig, så identifierar hon sig ändå åtminstone delvis som finlandssvensk:

(9) ”Kyllä mä oon ihan niinku suomenkielinen, mutta kyllä ihan joskus mä en kyllä tykkää siitä jos joku ihan sanoo, että hurri [...] että siitä mä en tykkää enkä suvaitse että kukaan sanoo, ei oo mulle sanottukaan mutta semmosta mä ei [...] se on jääny kyllä että ei saa haukkua kyllä.”

Konfliktsituationer där finlandssvenskarna som etnisk grupp är nedtryckta väcker hennes finlandssvenska identitet till liv, och hon konstaterar senare att finlandssvenskheten ändå finns kvar som en del av hennes identitet.

4.1.2 Birgittas institutionella och sociala stödnätverk

Birgitta har hållit fast vid svenskan trots flytten till en finskspråkig ort. Då Birgitta flyttade till den finskspråkiga orten hade hon redan fått ett barn med sin man och bott med familjen på en tvåspråkig ort. Med barnet använde hon svenska och med maken finska. Enligt Birgitta började maken så småningom förstå svenska och använder nu några ord vid behov. Då familjen i början av 1970-talet bestämde sig för att bygga hus på makens finskspråkiga hemort var det inte något problem för Birgitta. Birgitta fortsatte med att använda svenska, ibland även i sitt jobb inom tjänstesektorn. Hon använder dock helst finska då hon själv sköter sina ärenden till exempel hos skattemyndigheterna. Då Birgitta är ute och handlar på tvåspråkiga orter använder hon svenska så långt det går och passar även på att använda svenska med sina svenskspråkiga bekanta på den nya finskspråkiga hemorten. Exempel (10) visar att hon ibland är försiktig med att använda svenska bland finskspråkiga på grund av att alla inte skulle förstå:

(10) ”Om jag vet att nån är svenskspråkig så pratar jag utan vidare svenska [...] om det inte är någo fler som hör för då kan de ju tro att det är någo vi pratar om dem eller så vet de att det är int någon som skvallrar om dom.”

Birgitta är orolig för att väcka misstänksamhet bland finskspråkiga i sin omgivning om de inte förstår vad hon talar om med sina svenskspråkiga bekanta och väljer i sådana situationer hellre att använda finska.

Vid intervjutillfället prenumererar Birgitta fortfarande på en svensk veckotidning och säger att hon hellre läser på svenska än på finska. Radio eller internet använder hon inte och väljer sina tv-program efter intresse, inte på grund av språket. Hon utnyttjar dock möjligheten till svenskspråkig textning för att kunna förstå bättre. Birgitta tycker att det inte finns några skillnader mellan de finska och finlandssvenska traditionerna och kan inte komma på något speciellt hon skulle ha tagit med sig från sitt barndomshem till den nya familjen.

Birgitta säger sig ha känt en viss negativitet mot sin svenskspråkighet från vissa håll i makens släkt, men betonar i exempel (11) att hon inte haft några problem på grund av sitt modersmål:

(11) ”Nej int sku jag säga att jag har haft någo problem på grund av språket [...] kanske mer nytta.”

Enligt exempel (11) tycker Birgitta att det till och med har varit nyttigt att kunna både svenska och finska. Hon uppmuntrades att använda svenska med sina barn av sin svärfar, som ställde sig positiv till tvåspråkigheten (se avsnitt 6.2). Birgitta använder helst sin svenska dialekt och känner att det är just dialekten som är hennes modersmål. Då hon måste använda standardsvenska föredrar hon finskan.

4.1.3 Carinas balansgång med tvåspråkigheten

Carinas bakgrund är tvåspråkig, men vissa tecken på diglossi syns även i hennes språkbruk efter flytten. Carina har efter flytten till det finskspråkiga området så småningom börjat använda mera finska då det gäller olika massmedier. Carina hade

vissa favoriter på Sveriges tv, men efter flytten har det blivit svårare att få tag i svenskspråkiga tidningar och tv-program vilket gjorde att hon i högre grad börjat följa de finskspråkiga medierna. Nu prenumererar hon igen på en svensk dagstidning och ser på nyheter på svenska, annars får det bli som det ”råkar bli”, det vill säga hon följer de medier som står till buds.

I övrigt använder Carina svenska alltid vid behov, men på den nya finskspråkiga hemorten och på arbetsplatsen är språket finska. Hon har inte stött på situationer där hon skulle ha velat använda svenska i stället. Carina har inte heller stött på negativa attityder till svenskan på den nya hemorten, men tycker sig ha märkt en viss negativitet mot språket då hon åkt längre österut i landet och diskuterat språkpolitiska frågor i samband med sitt arbete.

I och med att hon nu bor på en finskspråkig ort känner Carina sig numera mer som finskspråkig, men tycker att hon ändå har en finlandssvensk identitet. I exempel (12) berättar hon att hon har försökt lyfta fram sin tvåspråkighet:

(12) ”[...] jag har aldrig som smugit med att jag har svenska som modersmål eller så, utan varit helt öppen med det och varit stolt över det och just det här att man är tvåspråkig så nog har man så mycket hjälp haft av det i livet.”

Även Carina betonar vikten av att kunna båda språken och har även i sitt jobb som kommunanställd lyft fram språkpolitiska ärenden kring svenskans ställning på den nya hemorten.

Carina har ett barn som vid intervjutillfället var drygt 20 år gammalt. För henne var det viktigt att tala svenska med barnet och svenskan blev deras gemensamma språk tills barnet vid 11–12 års ålder ville byta till finskan. Carina kunde inte specificera orsakerna som ledde till språkbytet, men konstaterar att ändringen skedde i samband med föräldrarnas skilsmässa. I övrigt använde hon svenska med sin släkt, men eftersom en del av släktingarna har dött så har även detta blivit mindre. Med sina gamla vänner använder Carina fortfarande huvudsakligen svenska.

4.1.4 Denise och kontakterna med den svenskspråkiga bakgrunden

Denise, som fortsatte med att jobba på sin tvåspråkiga arbetsplats efter flytten, använder fortfarande svenska dagligen. Hon talar svenska med sina släktingar, men på den nya finskspråkiga hemorten är språket finska. På den nya hemorten finns det en affär där expediten är svenskspråkig och med henne använder Denise svenska. Denises make förstår svenska men talar inte språket, och det känns naturligt för Denise att använda finska då hon talar med honom. Denise har två barn. I början använde hon mest svenska med dem, men språkbruket övergick senare gradvis mer och mer till finskan.

Även om Denise numera använder mest finska så känner hon sig fortfarande som svenskspråkig. Såsom Anita, Birgitta och Carina har även hon upplevt negativitet mot svenskan och tycker att attityderna till språket inte har ändrats:

(13) ”Int har det ändrats jag tycker nog att det har varit detsamma. [...] samma negativa [...] nå, nog hör man ju alltid lite om he de svenska nog”

På basis av exempel (13) kan man dra den slutsatsen att det inte har blivit lättare att bo på ett finskspråkigt ställe som svenskspråkig.

Trots att Denise upplever viss negativitet i det språkliga klimatet, har hon valt att använda svenska med sina barn. Den finskspråkiga omgivningen hade en inverkan på familjens språkbruk på ett konkret sätt redan då barnen var små. Med sin förstfödde son talade Denise svenska, men språket har med tiden ändrats mer och mer till finska. Denise talade svenska även med sitt yngsta barn, men språket ändrades så småningom då dottern började på ett finskspråkigt daghem.

Vid flytten tyckte Denise att hon inte behärskade finska fullständigt men upplevde finskspråkigheten ändå inte som något problematiskt. Hon tycker att hon klarar sig bra på finska och saknar inte möjligheten att få svenskspråkig betjäning till exempel hos läkaren eller på Folkpensionsanstalten. Utöver små saker som ”lillajulsgranen” då barnen var små tycker Denise inte att hon skulle ha fört med sig några speciellt

finlandssvenska traditioner från sitt barndomshem. Efter flytten prenumererade hon på en svenskspråkig veckotidning, men hon har slutat med det. Denise säger att hon nuförtiden följer huvudsakligen finskspråkiga medier.

Denises språkbruk efter flytten linkar Carinas, men med tanke på hennes enspråkiga bakgrund verkar diglossin större. Det intressanta är att Carina med sin tvåspråkiga bakgrund så småningom har börjat identifiera sig mera som tvåspråkig, men Denise ser sig själv fortfarande som svenskspråkig.

4.1.5 Emma och de naturliga språkvalen

Efter flytten i början av 2000-talet har Emma börjat arbeta på en svenskspråkig arbetsplats i grannkommunen, vilket gör att även hon använder svenska dagligen i arbetssammanhang. Hon använder svenska även i kontakt med sin svenskspråkiga fader och syster samt då hon talar med sina svenskspråkiga barndomsvänner. Emma har tre barn som vid intervjutillfället är under skolåldern. Med barnen talar Emma svenska. Även Emmas make förstår lite svenska, men paret talar finska sinsemellan.

Vid intervjutillfället hade Emma i drygt fem år bott på den nya finskspråkiga hemorten. Hon väljer de böcker hon läser efter eget intresse och då är språket ingenting hon tänker på. Hon följer mer och mer de finskspråkiga medierna och tycker att hon så småningom börjat behärska standardssvenskan sämre samt att hon även börjat glömma bort en del svenska ord och grammatik. Hon drömmer, räknar och tänker fortfarande på svenska och definierar sig språkligt enligt hennes egen utsago åtminstone än så länge mera som svensk- än finskspråkig.

Emma sköter sina ärenden på den finskspråkiga hemorten på finska. Hon skulle känna sig bekvämare med att använda svenska till exempel under läkarbesöken, men väljer ändå finskan som oftast är det starkare språket för läkaren. Som svenskspråkig får hon sina officiella handlingar på svenska, men tycker att det vållar problem hos myndigheterna: Emma får ofta förklara, tolka och översätta innehållet för personalen på olika statliga inrättningar.

Emma har tagit med sig några finlandssvenska traditioner från sitt barndomshem och tycker att det finns skillnader mellan den finska och finlandssvenska kulturen till exempel kring adventsfirandet. Den nya familjen firar jul med traditioner från makens släkt, men påskfirandet innehåller speciella drag, som enligt henne kommer från hennes svenskspråkiga hemby. Hon nämner till exempel ”påskbrevet”, som hon i sin barndom skrev och delade ut bland grannar och bekanta och som även hennes barn gör nu, dock huvudsakligen i hennes gamla svenskspråkiga grannskap.

4.1.6 Fanny – den medvetna språkbrukaren

Även Fanny har efter flytten börjat arbeta på en arbetsplats i den tvåspråkiga grannkommunen och använder dagligen svenska där. Hon använder fortfarande svenska då hon talar med sin syster och sin fader. Såsom alla andra informanter använder även Fanny svenska mer eller mindre regelbundet då hon är i kontakt med sina gamla vänner från den svenskspråkiga hemkommunen. Fannys make är finskspråkig och paret talar finska sinsemellan. Med parets tvåårige son talar Fanny svenska.

Fanny har medvetet valt att utnyttja det institutionella stöd som staden erbjuder i form av till exempel svenskspråkiga officiella handlingar. För henne skulle det ibland kännas lättare att använda svenska hos olika myndigheter, men enligt exempel (14) nöjer hon sig med att det inte är självklart att använda språket och kräver inte heller svenskspråkig betjäning:

(14) ”[...] mutta ei mulla nyt silleen oo että miks mä en nyt saa ja [...] että en mä sitä nyt oo ihan hirveesti voivotellu ku en mä nyt saa sitä ruotsia sitten käyttää.”

Fanny uppskattar dock att hon på grund av sitt modersmål får sina officiella handlingar på svenska, även om det ibland krånglar till med kommunikationen.

Fanny säger sig följa de svenskspråkiga medierna mindre efter flytten till den finskspråkiga kommunen. På radio lyssnar hon mest på finska. Fanny berättar att hon tidigare mest såg på Sveriges tv då hon bodde hemma hos sina föräldrar och skulle

gärna fortsätta med det om bara möjligheten fanns. Fanny läser böcker helst på svenska, enligt henne beror detta på att hon har blivit van vid att läsa på svenska i skolan. Såsom Emma, summerar även Fanny att svenskan nog känns som ett starkare språk för henne, eftersom hon även räknar och tänker på svenska. Däremot är Fanny den enda informant som inte tycker att hennes kunskaper i svenska blivit sämre efter flytten, snarare har svenskan enligt henne blivit starkare på grund av att hon använder språket mångsidigt i sitt arbete.

Även Fanny har tagit med sina egna barndomsvanor till olika festtider och familjen firar till exempel första advent, det vill säga ”lillajul”, nyår och påsk med inslag från finlandssvenska traditioner. I exempel (14) berättar Fanny att hon ibland bland finskspråkiga har stött på negativa kommentarer på grund av att hon använt svenska. Hon känner sig fortfarande mest som svenskspråkig, och känner sig vid intervjutillfället ändå stolt över sin språkliga bakgrund:

(14) ”Niinku varmaan sillai oon kuullu mut ei silleen niinku [...] tai sen on varmaan niinko oppinu että emmää ota sitä sillä lailla niinku että enemmän se on niinku ylpee ja käyttää [...] tuntuu että enemmän ja enemmän ko vanhemmaks on tullu niin niinko ylpee haluaa käyttää sitä.”

Efter flytten tycker Fanny att hon inte haft några negativa upplevelser kring sitt språkbruk. Fanny upprepar flera gånger att hon *vill* använda svenska: viljan att använda språket har växt i takt med att hon blivit äldre. Hon betonar att hon använder svenska medvetet för att kunna bevara språket.

4.2 Informanternas strävan efter ett intergenerationellt språkbevarande

Den etnolingvistiska vitaliteten kan tänkas som ett språks möjligheter att överleva. Som jag påpekat ovan de egenskaper som enligt Giles, Bourhis och Taylor (1977) påverkar språkets etnolingvistiska vitalitet är språkets status, demografiska egenskaper och det institutionellt stöd. Jag har hittills gått igenom informanternas språkbruk före och efter flytten över språkgränsen och granskat deras språkliga miljöer ur dessa synvinklar. I

detta avsnitt kommer jag att redogöra för hur och om informanterna under dessa förhållanden har lyckats med det intergenerationella språkbevarandet, det vill säga att föra språket vidare till nästa generation. Är informanternas familjer lika tvåspråkiga efter millennieskiftet som Finnäs (2010) påpekar?

Föräldrarnas språkliga medvetenhet i potentiellt tvåspråkiga familjer spelar en central roll i språkbevarandeprocessen (Herberts 1991, 1997) och därför kommer jag även att reda ut om makarna med olika modersmål planerar familjens språkbruk så att den stödjer tvåspråkigheten.

4.2.1 Anitas bristande stödnätverk

Anita har två barn som är födda på 1960-talet. Båda barnen har enligt henne blivit enspråkigt finskspråkiga. Anita försökte börja tala svenska med sin förstfödde son, men upplever enligt exempel (16) sig inte ha fått något stöd från omgivningen:

(16) ”No siinäpä se onkin hankala juttu ko mää alkuun aattelin niinko että mä puhun lapsille niinko ruotsia. Mutta ei siitä tullu mitään ku kukaan muu ei osannu täällä ruotsia ja totaniin se vain sitte meni siihen että minäki puhuin heille sitte suomea ja ko mää sitä sitte vähän huonommasti osasin niin mää sitte vielä niinko vain paremmin puhuin sitä [...]”

Ingen annan i barnens omgivning kunde svenska och Anita tyckte att lösningen hjälpte även henne att bli bättre på finska. Anita säger sig även ha upplevt att hon ”borde” ha talat finska och att hon enligt egen bedömning blev tillbakavisad av makens familj då hon försökte använda svenska med barnen.

I Anitas fall hade möjligheten till svenskspråkig skolgång funnits i den svenskspråkiga grannkommunen, men det alternativet diskuterades aldrig. I exempel (17) resonerar Anita att det var praktiskt att sätta barnen i den finskspråkiga byskolan: hon hade inget körkort och hennes make hade inte tid att skjutsa barnen. Om skolan hade varit närmare, hade föräldrarna eventuellt fattat ett annat beslut:

(17) ”No jos se ois ollu tässä kylällä niin joo, mutta ei se muuten ois ollu mahdollista, ei mulla ollu ajokorttia eikä mies ois varmasti kuskannu eikä [...] oli niin paljon töitä, nykyään lasten eteen tehdään niin paljon enemmän, viedään harrastuksiin ja niin eespäin.”

Anita tycker att familjekulturen var annorlunda då hennes barn var små och att man på 2000-talet satsar mycket mera tid på barnen genom att till exempel skjutsa dem till olika hobbyer. I exempel (18) framgår det att hon inte heller ha saknat möjligheten till svenskspråkig skolgång:

(18) ”En oikeestaan harmitellukkaan mutta sitte aattelin että lasten kannalta se ois ollu hyvä jos oisin opettanu heille sitten ko he meni kouluun niin kyllähän se toki ois ollu hyvä sitte ko ne luki ruotsia että silloin aattelin...”

Exempel (18) visar ändå hur Anita efteråt tycker att det var synd att hon inte lärde sina barn svenska. Barnen skulle enligt henne kanske ha haft nytta av att kunna språket då de skulle läsa ämnet i skolan.

Jag ville även ta reda på om informanterna hade försökt stödja barnens tvåspråkighet med hjälp av fritidsaktiviteter utanför hemmet eller via medier, böcker och musik. Jag frågade om informanternas barn under sin uppväxt hade deltagit i några svenskspråkiga aktiviteter (se bilaga 1). Enligt Anita fanns det inga sådana möjligheter och även om det hade funnits så hade barnen inte kunnat delta på grund av föräldrarnas tidsbrist. Anita säger att då barnen var små så fanns det inte heller möjlighet att se på svensk tv eller lyssna på svensk radio och att barnen enbart läste på finska.

Anita hade hoppats på att hennes äldsta son skulle ha lärt sig svenska under besöken hos den svenskspråkiga mormodern, men tycker inte att besöken hade inverkan på sonens språkkunskaper. Anita säger dock att den äldsta sonen nu förstår lite svenska på grund av att han genom sitt arbete är i kontakt med svenskspråkiga. Den yngsta sonen, som enligt Anita inte förstår någon svenska, avskydde ämnet i skolan. Anita säger sig inte ha framhävt sina svenskspråkiga rötter i sin familj. Hon hade ändå gärna uppfostrat barnen till tvåspråkiga, men säger upprepade gånger att det inte lyckats på grund av att maken inte kunde någon svenska och för att hon själv inte var bra på finska. Senare på 2000-

talet försökte Anita tala svenska med sitt barnbarn som också bor i hennes finskspråkiga hemkommun, men eftersom barnbarnet upplevde det som främmande gav hon upp försöket.

4.2.2 Birgittas ändrade språkliga omgivning

Birgitta har fyra barn av vilka det första fick hon redan då hon och maken bodde i en tvåspråkig stad. Med sitt äldsta barn har Birgitta hela tiden talat svenska, det kändes naturligt för henne att använda svenska med barnet. Efter flytten till den nya finskspråkiga hemkommunen fick paret tre barn till. Med dessa talade Birgitta finska och ibland lite svenska. Birgitta berättar att åtminstone ett av barnen hade protesterat mot svenskan med att säga att språket aldrig skulle behövas. Exempel (19) visar hur Birgitta uppmuntrades ändå att använda svenska med barnen av sin svärfar som själv hade en tvåspråkig bakgrund, men som inte kunde någon svenska:

(19) ”Jo-o men svärfarn igen sa att det ska du veta att du ska tala svenska med barnen [...] att de ska kunna båda språken [...] för hans farmor har varit svensk och han sa att hur mycket hjälp han sku ha haft om han sku ha kunnat svenska.”

Svärfadern hade enligt Birgitta senare ångrat sig att han inte lärt sig språket under sin uppväxt; han ville inte att ”misstaget” skulle upprepas. Birgitta säger också att det kändes naturligt för henne att använda svenska med barnen. Hon betonar dock att hon använde sin egen dialekt och inte standardsvenska.

Birgitta övervägde aldrig att sätta sina barn i en svenskspråkig skola, även om möjligheten hade funnits i den svenskspråkiga grannkommunen. I stil med Anita nämner hon tidsbristen som den främsta orsaken, föräldrarna hade inte tid att skjutsa barnen långa vägar. Detsamma gäller barnens fritidsaktiviteter: att köra barnen till den svenskspråkiga grannkommunen var inte något alternativ. Birgitta hade kunnat tänka sig att sätta sina barn i en svenskspråkig skola om möjligheten hade funnits i hemkommunen och hon antar att hennes make inte heller haft någonting emot det. Maken ställer sig positivt till svenskan, förstår språket och även talar några ord.

Barnen såg varken på svenskspråkig tv eller lyssnade på svenskspråkig radio på grund av att de inte hade tillgång till dessa under deras uppväxttid. Birgitta säger att hon eventuellt kan ha läst böcker åt sina barn på svenska, men kommer inte ihåg om så var fallet. Barnen hörde alltså svenska nästan enbart då Birgitta talade språket med dem. Hon erkänner dock att hon ibland sjöng för sina barn på svenska – ”som en kråka”.

Birgitta bedömer sina barns kunskaper i svenska som relativt bra. Det äldsta barnet talar svenska med sin moder, men använder enbart finska med sina egna barn. Ett av barnen som föddes efter flytten behärskar enligt Birgitta svenska rätt så bra och använder ibland språket i sitt arbete. Två av barnen förstår svenska, men använder det inte aktivt.

4.2.3 Carina och ”det hemliga språket”

Carinas son var vid intervjutillfället cirka 20 år gammal. I början talade han svenska med sin moder och finska med sin fader. Barnet använde svenska även med Carinas svenskspråkiga släktingar. Carina säger att hon höll fast vid svenskan då hon kommunicerade med sonen. Först och främst kändes det naturligt för henne att använda svenska med honom, men hon tyckte även att det var viktigt att barnet skulle lära sig använda både finska och svenska.

Barnet hade svenska som officiellt modersmål och hade därmed fått gratis skjuts till den svenska skolan i grannkommunen. Föräldrarna övervägde alternativet noggrant, men valde ändå att sätta barnet i den närliggande finska skolan. Den främsta orsaken till beslutet var enligt Carina att barnets kompisar skulle gå i samma skola. Samma resonemang gällde även valet av dagvårdsplats. Carina beställde hem *Kalle Anka* och köpte både finsk- och svenskspråkiga böcker åt barnet. Fritidsaktiviteterna valdes efter barnets intresse och där spelade språket ingen roll.

I tonåren ville Carinas barn sluta tala svenska och kommunikationen skedde enbart på finska. Carina kunde inte specificera orsakerna bakom ändringen, men konstaterar att föräldrarnas skilsmässa orsakade ändringar i familjesituationen precis före ändringen i

sonens språkbruk. Som vuxen ville barnet ta svenskan åter i bruk, men som det framgår av exempel (20), kändes det då inte längre naturligt för Carina:

(20) ”Han pratar nu igen, det börja i gymnasiet då han sku skriva svenskan och då ångra han sig så jag kommer alltid ihåg det här då hur han ångra sig i gymnasiet att varför prata du int svenska med honom vet du fortsatt å prata svenska [...] och då påminde jag honom och liksom om vad vi gick igenom då att du ville int att han sa helt stopp liksom [...] Men då var det svårt för mig igen det var det som var så roligt för att då var jag ju van å prata finska med honom[...]”

Även om språkbruket mellan Carina och sonen aldrig mera övergick tillbaka till svenskan så använder de språket ibland då de vill tala om sina privata angelägenheter då det annars finns finskspråkiga närvarande. Annars studerar sonen på finska, språket som nu enligt Carina har blivit det starkare språket för honom.

4.2.4 Denises kamp med majoritetsspråket

Trots att Denise upplevde att attityderna till svenskan var negativa i hennes finskspråkiga hemkommun, ville hon ändå använda sitt eget modersmål med sina barn. Denise reflekterade inte direkt över orsakerna till språkvalet, utan konstaterade att svenskan var det naturliga språket för henne. Den finskspråkiga omgivningen har i hennes fall visat sig ha en stark inverkan på språkbruket inom familjen. Med sin förstfödde son talade Denise i början svenska, men språket har med tiden mer och mer gått över till finskan. Med sitt andra barn talade Denise svenska så länge barnet var hemma med henne, men situationen ändrades då barnet började på dagis:

(21) ”Men sen flickon [...] då så jag pratar svenska med henne för jag var hemma med henne ända hon fyllt två år och när hon börja som i barndagvården så hade hon nog som mera svenska ord än finska men nog var ju fullt enhet finska då och vid det skede börja jag nog [...] jag försöka nog alltid jag använt svenska med dom men man märker som att int förstår ju dom om jag nu försöker prata med dom vid som i dagvården [...] di förstod ju int så man kände sig lite sådär [...] som vad säger dom [...] så vid nå skede blev det ändrad då.”

Av exempel (21) framgår det att eftersom personalen på daghemmet inte kunde någon svenska började kommunikationen mellan barnet, modern och personalen krångla till sig. Detta ledde till att ytterligare en svenskspråkig domän i Denises lingvistiska kontaktnät föll bort.

Denise hade kunnat tänka sig att sätta sina barn i en svensk skola, men i det här fallet avgjorde både de praktiska och sociala aspekterna kampen till den finska skolans fördel. Resorna till den svenskspråkiga skolan hade enligt Denise blivit för långa och att förvara gemenskapen med vännerna på den finskspråkiga orten kändes viktigare. Detsamma gällde även barnens fritidsaktiviteter: möjlighet till svenskspråkiga aktiviteter hade funnits i den svenskspråkiga grannkommunen, men barnen ville hellre fördriva sin fritid med kompisarna i den finskspråkiga hemkommunen.

Denises barn är registrerade som finskspråkiga och hon tycker att båda barnen numera är helt finskspråkiga även i praktiken. Det äldsta barnet har enligt Denise alltid kunnat tala svenska, inte minst för att han använt språket mycket då han kommunicerat med de svenskspråkiga kusinerna och morföräldrarna. I övrigt har han inte visat något större intresse för språket. Det yngsta barnet har enligt henne inte ”vågat” tala svenska även om hon hade kunnat, men i och med att hon började läsa språket i skolan tog hon med svenskan mer aktivt i kommunikationen med de svenskspråkiga släktingarna. Enligt Denise har det yngsta barnet numera som ung vuxen utvecklat en positiv attityd till svenskan och är intresserad av språket. Hon konsumerar även till viss del svenskspråkiga medier, huvudsakligen rikssvenska medier via internet.

4.2.5 Emmas strävan efter en tvåspråkig familj

Emma har tre barn som vid intervjutillfället är mellan 0,5 och 5 år gamla. Emma talar svenska med sina barn medan barnens fader talar finska med dem. För Emma är det viktigt att bevara svenskan i Finland och även hon betonar vikten av att kunna flera språk:

(22) ”[...] no mä halusin sen heille niinkö siirtää eteenpäin että kuitenkin tää on vähemmistökieli ettei tää nyt kokonaan kuolis pois ja muutenki

aattelin että helpompi sitte koulussaki ja muutenki elämässä jos sattuu joskus tarvimaan sitä ruotsia [...] isi puhuu sitte suomea että he on kakskielisiä sitte [...].”

Utgående från exempel (22) kan man säga att Emma vill att barnen ska bli tvåspråkiga och att det känns naturligt för henne att använda svenska med barnen. Emma betonar dock senare i intervjun att det är hennes egen dialekt som ligger henne varmt om hjärtat och att hon använder dialekt då hon talar med sina barn, även om den enligt henne skiljer sig avsevärt från standardssvenskan.

Vid intervjutillfället talar det yngsta barnet ännu inte något språk alls och Emma tycker att finskan är det starkare språket för de två äldre syskonen. Barnen förstår svenska, men svarar alltid på finska även om hon själv talar svenska med dem. Barnen använder också finska sinsemellan. Emma säger att hon önskar att barnen skulle använda svenska mer aktivt, men barnen använder högst några enstaka svenska ord då de kommunicerar med sin moder på finska.

Enligt Emma behärskar hennes femårige son svenska bra och använder språket aktivt då han är på besök hos de svenskspråkiga morföräldrarna. Hon har lagt märke till att så fort som sonen kommer tillbaka hem byter han tillbaka till finska:

(23) ”Jotenki se vaan tulee kuitenkin tulee se suomi, että sen huomaa kyllä että jos poika on ollu vaikka päivän mun lapsuudenkotona niin sitte hän saattaa vastata mulle ruotsiks että mä yitän kyllä rohkaista sit että vastaa vain ruotsiks mutta sitte tulee se yks lause ruotsiks ja loput sitte suomeks, että osaa kyllä sen kielen, mutta käyttää sitte suomen kieltä.”

I exempel (23) beskriver Emma hur barnet byter till finskan även om modern uppmuntrar honom att fortsätta använda svenska. Emma misstänker att den starkt finskdominerade miljön hemma gör att det svenska språket inte får tillräckligt med stöd för att bli en naturlig del av barnens vardag.

Emmas barn ser dagligen på de svenskspråkiga barnprogram som Yle Fem visar och de läser mest svenskspråkiga barnböcker. De två äldsta barnen deltar i övrigt enbart i finskspråkiga fritidsaktiviteter, men det yngsta barnet ska börja på en svenskspråkig

bebisgympa i den tvåspråkiga grannkommunen. Det här beror enligt Emma på praktiska skäl; tiderna råkade passa för familjen. Annars har de finskspråkiga aktiviteterna passat bättre in i familjens dagliga schema.

Barnen kommer att gå i en finsk skola, säger Emma. Alla tre barn har finska som officiellt modersmål och orsaken bakom valet är att barnen ändå skulle gå i den finskspråkiga skolan som ligger närmast till hemmet. Emma säger dock att hon hade kunnat tänka sig att sätta sina barn i en svenskspråkig skola om möjligheten hade funnits på närmare håll.

4.2.6 Fanny och den språkliga identiteten

Fanny använder svenska då hon kommunicerar med sin tvååriga son och verkar vara den mest konsekventa av informanterna då det gäller språkbruket inom familjen. Fanny, som använder finska med sin make, håller medvetet fast vid svenskan då hon kommunicerar med sin son: då sonen försöker svara på finska så låtsas hon som om hon inte förstod. Sonen använder svenska aktivt och svarar sin mamma oftast på svenska. Enligt Fanny är finska ändå sonens starkare språk för att finska har större roll i kommunikationen i barnets hemmiljö. Enligt Fanny har sonen vid intervjutillfället börjat förstå att han bör använda olika språk med sina föräldrar och klarar redan av att till exempel ställa en och samma fråga på båda språken.

Orsakerna till att Fanny vill använda svenska med sitt barn är många. Först och främst betonar hon att språket är en stor del av henne och att hon vill föra den identiteten, kulturen och de traditioner som språket för med sig vidare till sin son:

(24) ”Ja onhan se niinku paljon helpompaa sitte että ku osaa suomea ja ruotsia ja sitte oppia muita kieliä, pärjää, pärjää elämässä en mä nyt voi sanoa että paremmin mutta kuitenkin että jos menee ulkomaille ja Ruotsiin ei tarvi käyttää sitä englantia että sää pystyt sitte puhua ruotsia.”

I exempel (24) betonar Fanny vikten av att bevara svenskan i Finland men även hon, såsom de flesta informanter, tycker att det också är allmänt nyttigt att kunna svenska.

Även Fanny säger att hon upplever sin dialekt som sitt egentliga hemspråk och använder dialekten med sonen, även om hon ibland tycker att språket kan vara svårt att förstå.

Fanny läser böcker åt sin son på svenska, men tv ser de mest på finska. Enligt Fanny visar den finlandssvenska tv-kanalen Yle Fem inte tillräckligt med intressanta program och hon säger sig sakna svenska tv-kanaler. Hon läser barndikter och sjunger barnsånger på svenska, men annars lyssnar de mest på finskspråkig musik. Barnet har deltagit i fritidsaktiviteter på svenska som erbjuds i den tvåspråkiga grannkommunen, men familjen deltar även i finskspråkiga aktiviteter beroende på vilka tider som passar dem bäst.

Fannys son har svenska som modersmål hos Befolkningsregistret och familjen har ännu inte bestämt om han ska gå i en svensk eller finsk skola. Fanny skulle gärna sätta sin son i en svenskspråkig skola i den tvåspråkiga grannkommunen, men nämner många problem som eventuellt skulle kunna uppstå: hur skulle barnet ta sig till skolan och var skulle barnet tillbringa sin tid under eftermiddagen? Barnet skulle ha ännu längre skolväg till högstadiet senare och barnets fader skulle inte kunna hjälpa till med hemläxor på grund av sina bristfälliga kunskaper i svenska.

Av informanterna är det Fanny som mest betonar vikten av att föra svenskan vidare till sina barn på grund av identiteten:

(25) ”Se on niin suuri osa mua ja se on niinko ja mä haluan jakaa sen pojan kans ja niinkun mä haluan että se jatkuu niinku se perinne, toivottavasti enhän mä voi tietää sitä mutta toivotaan että se jatkuu [...] että se on vain se on vain haluaa jakaa sen toisen kans että se on vain niin suuri osa mua ja, ja niinku mun [...] kaikkea niinku kulttuuria ja kaikkea mitä liittyy siihen sitte.”

I exempel (25) kommer det fram att Fanny upplever svenskan inte bara som ett språk utan en viktig del av kulturen och det liv som har gjort Fanny till den person som hon är. Det här gör språket till en oskiljaktig del av det arv som hon vill föra vidare åt sina

barn. Fanny pratar även om svenskspråkigheten som en tradition som hon haft i släkten och önskar att traditionen skulle fortsätta.

5 DEN ETNOLINGVISTISKA VITALITETENS INVERKAN PÅ INFORMANTERNAS SPRÅKBRUK

Alla informanter i denna avhandling har potentiellt tvåspråkiga familjer, det vill säga de skulle ha kunnat uppfostra tvåspråkiga barn. Men hur blev resultatet? Eftersom alla informanter i denna avhandling är kvinnor som representerar ett numerärt minoritetsspråk, är det svårt att jämföra resultaten med Herberts (1991, 1997) studier, där kvinnans roll visade sig vara central med tanke på den potentiellt tvåspråkiga familjens verkliga tvåspråkighet. Svaren i denna avhandling tyder på att alla kvinnor jobbat mer eller mindre målmedvetet för att bevara svenskan som ett aktivt språk i familjen i en finskdominerad miljö. Carina, Emma och Fanny höll medvetet fast vid sin strategi en förälder–ett språk, där modern använder svenska och fadern finska med barnen.

Eftersom antalet informanter var litet, kan man inte säga hur bra resultaten stämmer överens med Finnäs (2010) rapport, enligt vilken tvåspråkigheten har ökat i familjerna efter millennieskiftet. Svaren tyder dock på att tvåspråkigheten fått en större chans i de potentiellt tvåspråkiga familjerna i finskspråkiga områden på 2000-talet jämfört med 1960-talet.

Carina lyckades använda svenska med sin son tills denne blev tonåring och började använda finska med henne. Birgitta använde svenska med sina barn, men inte lika konsekvent som Carina, Emma och Fanny. Denise använde svenska med sina barn då de var små, men bytte sedan gradvis till finska. Både Emma och Fanny verkar ha betett sig konsekvent då det gäller att använda svenska med sina barn. Eftersom deras barn under intervjutillfället ännu var små, går det inte att säga hur de på sikt lyckats med sin språkstrategi.

Alla informanter ställer sig positivt till det institutionella stöd som erbjuds i form av svenskspråkiga daghem, skolor eller andra fritidsaktiviteter utanför den finskspråkiga hemkommunen, men upplever det som opraktiskt att skjutsa barnen långa vägar. Alla informanter har kunnat tänka sig att sätta sina barn i svenskspråkiga eller möjligen tvåspråkiga skolor om det i praktiken hade varit möjligt.

Enligt Nuolijärvi (2000: 35) kan man med hjälp av språket som utgångspunkt hitta till den sociala verkligheten. Språket lever och omformar sig i takt med ändringarna i språkbrukarnas levnadsmiljöer och blir därmed ett verktyg, som speglar samhället på många intressanta och relevanta sätt.

Språkets etnolingvistiska vitalitet är ett mångdimensionellt begrepp. Begreppet innefattar ett komplicerat nätverk av olika funktioner som tillsammans inverkar på ett språks möjligheter att överleva. Avsikten med den här avhandlingen har därför varit att ge en helhetsbild av hur det svenska språkets etnolingvistiska vitalitet påverkar informanternas språkbruk eller tvärtom efter att de flyttat från ett svenskspråkigt område till ett område där språket tillhör en klar minoritet. Alla informanter kan enligt Skutnabb-Kangas (1981) kriterier definieras som svenskspråkiga före flytten, men vilka kriterier är det som gäller i dag?

5.1. Svenskans status på gott och ont

De språkliga maktförhållandena i Finland har levt i ett kontinuerligt förändringstillstånd och det svenska språket har fått kämpa för sin officiella status speciellt under de senaste åren. Detta verkar ha skapat solidaritetskänslor till språket och därmed förstärkt språkets sociohistoriska status bland informanterna. Speciellt Carina och Fanny betonar vikten av att bevara språket i Finland och agerar medvetet för att bidra till dess livskraft. Carina har som kommunanställd arbetat målmedvetet för att förstärka svenskans status i sin nya hemkommun genom att lyfta fram språkpolitiska frågor. Fanny använder språket konsekvent, ibland även i situationer där kommunikationen krånglar till på grund av att hon använder svenska.

Eftersom svenskan är ett officiellt språk i Finland, återspeglas den ekonomiska statusen inte i informanternas svar. Språkets sociala status verkar vid vissa tillfällen upplevas som svag, men har inte haft någon avgörande inverkan på informanternas språkbruk. Alla informanter förutom Emma kan peka ut ett eller flera tillfällen där de upplevt ett

slags negativitet gentemot svenskan, men alla förutom Anita har ändå valt att använda språket. I Anitas fall kom det tydligast fram att de negativa attityderna som rådde i hennes nya finskspråkiga familj delvis bidragit till ett språkbyte, där de enda svenskspråkiga domänerna var hennes kontakter med barndomsfamiljen och barndomsvännerna.

Även Birgitta har upplevt vissa negativa attityder till svenskan i sin egen finskspråkiga familj. Det som binder ihop dessa två informanter är att de flyttat till ett finskspråkigt område under 1960–1970-talet. Det här skulle stödja till exempel Allardts (2000) attitydundersökning, enligt vilken attityderna till svenskan blivit positivare närmare sekelskiftet. En möjlighet kan även vara att attityderna i makens familj påverkat dessa informanternas språkbruk starkare än bland dem som flyttat på 1980-talet eller senare. Birgittas svärfader, som hade tvåspråkiga rötter, uppmuntrade henne att använda svenska med barnen. Hon nämner svärfadern flera gånger under intervjun och dennes positiva attityd till svenskan verkar ha varit en viktig bidragande faktor till att hon gett sig in på att föra språket vidare åt sina barn. Även Birgittas make verkar vara öppen för tvåspråkigheten och har till och med gett sitt stöd genom att ibland försöka använda svenska själv.

Carina är den enda informant som berättar om vissa negativa erfarenheter: hon har fått höra negativa kommentarer i sitt arbete som kommunanställd. Hon preciserade även att hon upplevt att negativiteten växt då hon åkt längre bort från kusten, det vill säga det huvudsakliga svenskspråkiga området. Det här stödjer resultaten från Magmas (2013) opinionsmätning, där det kom fram att attityderna till svenskan var negativare i de östra och norra delarna av landet.

Denise har stött på negativa attityder till svenskan i något skede och Fanny har vid vissa tillfällen tvekat använda språket i ett finskspråkigt område för att hon var orolig för omgivningens negativa reaktioner. Ingen av dessa informanter nämner att deras nya finskspråkiga familjer skulle ha protesterat mot svenskan. Även om Carinas, Denises, Emmas och Fannys makar inte behärskar svenska speciellt bra så ställde de sig positiva till en tvåspråkig vardag och till barnens eventuella tvåspråkighet. En möjlighet här är

att närheten till det svenskspråkiga området och kontakterna över språkgränsen bidragit till att informanterna inte upplevt negativitet så ofta.

Som Giles, Bourhis och Taylor (1977) påpekar i sin modell av den etnolingvistiska vitalitetens tre centrala faktorer, kan ett minoritetsspråk även förstärkas om språket har en stark status någon annanstans. Svenskans språkliga status i Finland stöds inte bara av språkets långa historia som landets officiella språk utan även av att språket används som huvudspråk i grannlandet Sverige. Det här visar sig i denna avhandling genom att informanterna ofta vänder sig till sverigesvenska medier då de inte hittar lämpligt utbud i Finland. Alla informanter har vid något skede lyssnat på svensk radio, sett på svensk tv och läst svenska veckotidningar och svenskans starka status i grannlandet har på det här sättet förstärkt dessa svenskspråkiga domäner.

5.2 Demografiska faktorer – domäner under trycket av majoriteten

Giles et al. (1977) framhåller att om en etnolingvistisk grupp är numerärt stor och geografiskt relativt tät, har språket goda möjligheter att överleva. Informanterna i denna avhandling har flyttat utanför det sociala stödnätverk som den svenskspråkiga majoriteten kunde utnyttja i deras uppväxtmiljöer. De har även ingått exogama äktenskap, som bland annat enligt Giles, Bourhis och Taylor (1977), Tandefelt (1988, 1996), och Finnäs (1986, 2000) har försvagat ett minoritetsspråks livskraft. Speciellt Tandefelt (1988) har betonat omgivningens inverkan på familjens språkliga vanor. Hur har informanternas sociala språkliga domäner ändrats efter flytten och på vilket sätt har finskans majoritetsställning påverkat deras språkbruk i de exogama äktenskapen?

Alla informanter förutom Birgitta nämner att de använder mindre svenska än vad de gjort innan flytten till det finskspråkiga området. Av Birgittas svar kan man dra den slutsatsen att hon gradvis blivit från enspråkigt svenskspråkig till tvåspråkig med svenska som modersmål i och med att hon före flytten till den finskspråkiga orten bott i en tvåspråkig stad. De andra informanterna upplever att de använder svenska i färre

sociala situationer efter flytten, vilket tyder på att finskans majoritetsställning har ökat de finskspråkiga sociala domänerna på svenskans bekostnad.

Ett äktenskap med en finskspråkig partner samt flytten till ett finskspråkigt område har påverkat mest Anitas språkliga vanor. Hon är den som mest av alla betonar att det var bristen på stöd från omgivningen som gjorde att svenskan nästan helt föll bort för hennes del. Anita hade tänkt använda svenska med sina barn, men familjens bristande stöd gjorde att hon redan i början bytte till finskan. Omgivningens inverkan på familjens språkliga vanor syns tydligt även i Birgittas fall. Birgitta talade svenska med sin förstfödda dotter då familjen bodde i en tvåspråkig stad och av gammal vana fortsatte hon även efter flytten. Hon talade svenska även med de barn som föddes efter flytten till den finskspråkiga kommunen, men inte i lika hög grad som före flytten och familjens språkbruk blev så småningom mer finskdominerat.

Anitas fall stöds av Finnäs (1986) resultat, enligt vilken omgivningen haft en avsevärd inverkan på familjernas språkbruk på 1950–1980-talet och att det oftast är mannens språk som blivit familjens gemensamma språk. Med tanke på dessa resultat är Birgittas fall aningen överraskande. Hon använde svenska med sina barn trots den finskdominerade miljön, och även om svenskans andel i familjens språkbruk minskade efter flytten till det finskspråkiga området på 1970-talet, slutade hon aldrig helt och hållet med att använda språket med sina barn.

I avsnitt 2.3 gick jag igenom Finnäs och Herberts studier om tvåspråkiga familjernas språkbruk. Enligt Finnäs (2000, 2010) har tvåspråkigheten sedan 1980-talet blivit vanligare i familjer med finsk- och svenskspråkiga föräldrar. Han påpekar att omgivningens inverkan på de potentiellt tvåspråkiga familjernas språkval hade minskat, vilket även stöds av resultaten av denna avhandling. Familjerna, som flyttade till ett finskspråkigt område på 1980-talet och senare, använde som regel båda språken med sina barn. Det här stödjer även Herberts (1991, 1997) studier, där han kommit fram till att intresset för tvåspråkigheten ökat i potentiellt tvåspråkiga familjer.

Giles, Bourhis och Taylor (1977: 313-314) påpekar även att om ett minoritetsspråk har historiska rötter i området och har hög status blir språket med större sannolikhet överfört till nästa generationer. Att informanterna inte flyttat långt från de svenskspråkiga områden där språket utgående från dessa premisser har starkare status har säkerligen bidragit till att de fortfarande haft kvar en del av sina gamla svenskspråkiga sociala domäner på deras gamla, svenskspråkiga hemtrakter. Speciellt Denise, Emma och Fanny nämner att de uppmuntrat sina barn att hålla kontakt med de svenskspråkiga släktingarna på svenska och även Carinas barn har använt svenska med sin moders svenskspråkiga släkt.

Alla informanter förutom Anita stöddes av sina familjer då de ville använda svenska och Birgittas, Carinas, Denises, Fannys och Emmas subjektiva etnolingvistiska vitalitet kan ses vara starkare än Anitas. Allard och Landry (1992: 185) framhäver vikten av stödet som den subjektiva etnolingvistiska vitaliteten behöver från den etnolingvistiska gruppen på den sociologiska nivån. Frågan är om familjens stöd i dessa fall kan ha ersatt det minskade stödet från den språkgemenskapen som informanterna har växt upp i?

5.3 Vikten av det institutionella stödet

Svenskans officiella status i Finland har bjudit informanterna på olika möjligheter att använda språket med hjälp av olika institutioner: från statens sida har de haft möjlighet att få svenskspråkig service i form av svenskspråkiga handlingar och de borde även ha erbjudits möjligheten att använda svenska inom hälsovården om det hade behövts.

Anita har glömt bort svenskan så pass mycket att hon hellre använder finska i officiella sammanhang. Birgitta använder också finska men påpekar att hennes kunskaper i svenska har behövts i hennes arbete som tjänsteman. Carina har inte saknat möjligheten att använda svenska då det inte har varit möjligt och Denise verkar vara stolt över att hon efter flytten klarar av att sköta sina ärenden på finska.

Både Emma och Fanny nämner att de någon gång upplevt att det hade varit lättare att använda svenska under läkarbesöken. Fanny påpekar att hon vid dessa tillfällen har valt finskan på grund av läkarnas bristfälliga kunskaper i svenska. För Emma har myndigheternas bristfälliga språkkunskaper orsakat problem då hon fått sina handlingar på svenska. Detta tyder på att det institutionella stöd som staten bjuder i form av myndigheter skulle behöva mera stöd av omgivningen.

Det som förenar Birgitta, Carina, Denise, Emma och Fanny är att de alla har använt eller använder svenskan aktivt i sitt arbete. Alla är eller har varit sysselsatta av kommunen och utan statliga regleringar för användningen av svenska hade detta med största sannolikhet inte varit möjligt. Denise, Emma och Fannys arbetsplatser är svensk- eller tvåspråkiga och de pendlar till de tvåspråkiga grannkommunerna. Det institutionella stödet har därmed en starkare inverkan på informanternas språkbruk på grund av att de bor så nära svenskspråkiga områden.

Skolan har ansetts fungera som ett viktigt institutionellt stöd för svenskan i Finland. Det institutionella stöd skolan bidrar med i språkinläringen har i den här avhandlingen betonats av bland annat Tandefelt (1988: 45), Landry och Allard (1994: 35) och Lojander-Visapää (2002: 32), Laurent (2013: 101-103) och Kovero (2013: 36). Med tanke på det här har omgivningen påverkat barnens språkliga utveckling i alla informanters familjer. Alla informanter skulle ha kunnat tänka sig att sätta sina barn i en svensk skola om möjligheten hade funnits och om det inte hade varit praktiskt utmanande. Informanternas barn har inte gått i svensk skola eller svenskt dagis eller deltagit i svenskspråkiga aktiviteter på grund av att kompiskretsen funnits på den finskspråkiga hemorten och för att resan till de svenskspråkiga aktiviteterna blivit för lång. Fanny och hennes make hade ännu inte tagit beslutet om barnets skola, men även de såg den långa skolresan som ett motargument till svenskspråkig skolgång.

Informanterna konsumerade svenskspråkiga medier mindre efter att de flyttat till ett finskspråkigt område. Den största orsaken verkade vara att de inte haft tillgång till lika många svenskspråkiga medier efter flytten. Det här beror på att informanterna i hög grad hade följt svensk tv och radio som man hade tillgång till på de svenskspråkiga

områdena. De finlandssvenska medierna följer de mer sporadiskt, ofta i form av lokaltidningar från de gamla hemtrakterna. De yngre informanterna nämner att de ibland lånar svenskspråkiga böcker på biblioteket. Det här tyder på att det institutionella stödet som staten erbjuder via massmedier inte fungerar som en stark länk mellan den finlandssvenska gemenskapen för dem som flyttat utanför det svenskspråkiga området.

5.4 Språkbrukets tre nivåer – den etnolingvistiska paradoxen

Ett språks etnolingvistiska vitalitet består av demografiska, politiska, ekonomiska och kulturella faktorer på en sociologisk nivå samt en individs lingvistiska kontakter via personliga relationer, media och utbildning. Dessa utgör enligt Allard och Landry (1992: 185) grunden till den psykologiska nivån och fungerar som byggstenar till den subjektiva etnolingvistiska vitaliteten, som i sin tur påverkar en individs förmåga att bidra till språkets livsförmåga i ett större sammanhang. Även Tandefelts (1988: 59) studie visar att villkoren som ställs på samhälls- och gruppnivån utgör ramarna för det individuella språkbruket och att den individuella språkbehärsningen i sin tur inverkar på en individs vilja att bevara språket.

Inom forskarvärlden råder det olika uppfattningar om hur en individs identitet tar sin form och språkets roll i processen har diskuterats på många sätt. I den här avhandlingen har jag lyft fram bland annat Giles, Bourhis och Taylors (1977), Allardt och Starcks (1981), Lojander-Visapääs (2001), Andersons (1992) och Auers (2007) tankar om sambandet mellan språk och identitet. Alla dessa forskare har betonat språkets roll i processen där individen formar sin identitet, men Allardts och Starcks studie visar även att språkets betydelse för grupptillhörigheten har minskat och att individen numera ofta väljer den grupp man hör till på grund av andra gemensamma markörer.

Alla informanter har sina rötter i ett svenskspråkigt område och alla förutom Anita identifierar sig som svenskspråkiga även efter att de flyttat till en finskspråkig ort. Alla informanter har fört med sig några kulturella traditioner från de svenskspråkiga trakterna. Speciellt de yngre informanterna Emma och Fanny lyfter fram den

finlandssvenska kulturen och traditionen av att kunna språket som en av orsakerna till att föra svenskan vidare åt barnen. Även Anita, som mest upplevde sig som finskspråkig, känner en viss samhörighet med svenskspråkiga, speciellt i de situationer där svenskan som minoritetsspråk hotas av majoriteten. Allardt och Starck (1981), Anderson (1992) och Lojander-Visapää (2001) framhåller i sina studier att språket fungerar som en länk till en kulturell gemenskap och identitet och enligt resultaten i denna undersökning bygger språket åtminstone informanternas samhörighetskänsla med den svenskspråkiga gemenskapen och den finlandssvenska identiteten.

I denna undersökning har alla informanter förutom Anita valt att använda det språk som de upplever kunna bäst med sina egna barn. Detta stödjer de resultat som till exempel Tandefelt kommit fram till i sin undersökning 1988. Tandefelt (1996) har även kommit fram till att personer med tvåspråkig bakgrund tenderar att byta språk lättare jämfört med personer med enspråkig bakgrund. Det resultatet stöds inte av denna avhandling. Informanterna med tvåspråkig bakgrund har i denna undersökning visat sig höra till de mest medvetna språkbevararna. Informanterna med tvåspråkig uppväxt verkar även reflektera kring sina språkval i olika situationer före flytten, till exempel Emma då hon handlade på en tvåspråkig ort eller Fanny på sin tvåspråkiga arbetsplats. De enspråkiga informanterna gjorde inte det, utan de använde svenska så långt det gick.

6. SAMMANFATTANDE DISKUSSION

Finnäs påpekar i sina studier år 2000 och 2010 att tvåspråkigheten inom familjerna med både finsk- och svenskspråkiga föräldrar har ökat och den här trenden stöds av den här avhandlingen. Enligt Finnäs studier har den språkliga medvetenheten blivit större och även Herberts (1991, 1997) har i sin forskning fått fram liknande resultat.

Herberts och Finnäs har i sina studier inte definierat begreppet *språklig medvetenhet*, men jag utgår ifrån att de syftar på medvetenheten om språket som kulturarv och medvetenheten om nyttan av att kunna flera språk. Herberts (1991: 65–66) påpekar att kvinnorna visar större tvåspråkig färdighet i familjen än männen. Alla informanter i denna avhandling har visat tvåspråkig färdighet. Tre av informanterna var tvåspråkiga redan före flytten, två av informanterna blev tvåspråkiga efter flytten medan den äldsta informanten, Anita, blev nästan enspråkigt finskspråkig.

Herberts (1991: 65–66) påpekar även att ansvaret för barnens tvåspråkighet ligger oftast hos kvinnorna. I Herberts (1991, 1997) studier har maken valt stället där familjen ska bo, vilket har förstärkt kvinnans roll i språkbevarandet. I denna avhandling var makarna enspråkigt finskspråkiga och ansvaret för språkbevarandet hörde därför mest till kvinnorna. Makarnas stöd verkade vara relativt viktigt, speciellt för de två äldsta informanterna. Anita saknade stöd från sin make och talade inte svenska med sina barn medan Birgittas make stödde tvåspråkigheten även i den finskdominerade omgivningen.

För de informanter som intervjuats till denna avhandling verkar den språkliga medvetenheten innebära först och främst nyttan av att kunna flera språk, i det här fallet finska och svenska. Till och med Anita nämnde att hon försökt använda svenska med sitt barnbarn, men uttryckte saken som så att hon då hade försökt ”lära ut” svenska åt barnet. Ibland har informanterna svårt att explicit specificera orsakerna till sina språkval: Birgitta, Emma och Fanny har valt att använda sin svårförstådda dialekt med sina barn även om de tror att det gör inläringen av svenskan svårare. Detta tyder i sin tur på att de valt det språk som först och främst känns naturligast för dem. Informanternas svar i denna avhandling tyder på att språket kan upplevas som

självklarhet och att det är svårt att specificera orsakerna bakom de språkliga valen; svaren blev ofta i stil med ”jag vet inte, det bara blev så”.

Enligt Lojander-Visapää (2001: 33) vill den svenska skolan i Finland profilera sig som en identitetsskola som ger eleverna en finlandssvensk identitet. Även Laurent (2013) och Kovero (2013) granskar den svenska skolan i Finland ur den här synvinkeln. Informanterna i denna avhandling har demografiskt hamnat på utkanten av den språkliga gemenskapen på den sociologiska och sociopsykologiska nivån som genom sina institutionella organisationer skulle stödja den språkliga identiteten. För många informanter är språket ett sätt att hålla kontakt med den svenskspråkiga gemenskapen, men även den allmänna nyttan av att kunna språket har lyfts fram.

Enspråkiga skolor och tjänster behövs för att kunna förstärka de svenskspråkiga domänerna, men ett ökat utbud av tvåspråkiga aktiviteter på de finskspråkiga områdena, där svenskans status även förstärks med hjälp av kontakterna över språkgränsen, skulle i ljuset av denna forskning eventuellt kunna öka intresset för svenskan och förstärka den tvåspråkiga identiteten hos barn i de potentiellt tvåspråkiga familjer som nu riskerar att med tiden bli enspråkigt finskspråkiga.

Att informanterna inte aktivt utnyttjar svenskspråkig service eller att de inte konsumerar finlandssvenska medier men skulle gärna sätta sina barn i ett svensk- eller tvåspråkig daghem och skola tyder på att dessa instanser med möjlighet att använda svenskan aktivt skulle samtidigt kunna ersätta de svenskspråkiga interpersonella relationerna på den sociologiska nivån som den annars finskdominerande miljön inte klarar av att bidra med.

Utgående från resultaten av denna studie kan man tryggt hävda att Anitas familj inte blev tvåspråkig. De spår av svenskan som fanns kvar i Birgittas familj verkar inte heller bli överförda till nästa generation. Carinas och Denises barn har visat intresse för svenskan, men de har inte ännu bildat egna familjer. Emma och Fanny använder medvetet svenska med sina barn, men barnen hade vid intervjutillfället inte ens nått skolåldern. Denna studie antyder att man borde fortsätta följa den språkliga

utvecklingen i de familjer som fortfarande är potentiellt tvåspråkiga för att se om svenskan överförs till nästa generationer.

Hur potentiellt tvåspråkiga familjer utnyttjar det institutionella stöd som svenskan har i Finland borde även granskas vidare för att kunna förstärka svenskans etnolingvistiska vitalitet i de finskspråkiga områdena. Svenskspråkiga medier fungerar som stöd i språkinlärningen, men vad ska de ha för innehåll för att stödja svenskan i Finland och den finlandssvenska kulturen utanför de svenskspråkiga områdena? Att erbjuda tjänster på två språk på enspråkiga områden kan vara problematiskt. Vad är det egentliga behovet och i vilken grad skulle man till exempel kunna integrera svenskspråkig undervisning i finskspråkiga skolor och daghem i områden med många potentiellt tvåspråkiga familjer?

LITTERATUR

- Allard, Real & Rodrigue Landry (1992). Ethnolinguistic Vitality Beliefs. I: Willem Fase, Koen Jaspaert, Sjaak Kroon (red.) *Maintenance and Loss of Minority Languages*. John Benjamins. Amsterdam/Philadelphia. 171–196.
- Allardt, Erik (red.) (1997). *Vårt land, vårt språk – en attitydundersökning om det svenska i Finland. Kahden kielen kansa. Suomalaisia asenteita ruotsin kieleen Suomessa*. Svenska Finlands folkting. Finlandssvensk rapport 35. Helsingfors: Universitetstryckeriet.
- Allardt, Erik (2000). *Svenska på stan*. En attitydundersökning analyserad av professor Erik Allardt. Svenska Finlands folkting. Finlandssvensk rapport 39. Helsingfors: Universitetstryckeriet.
- Allardt, Erik & Christian Starck (1981). *Språkgränser och samhällsstruktur. Finlandssvenskarna i ett jämförande perspektiv*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Anderson, Benedict (1993). *Föreställda gemenskapen: reflexioner kring nationalismens ursprung och spridning*. Göteborg: Daidalos.
- Auer, Peter (red.) (2007). Introduction. I: Auer, Peter (red.) *Style and social identities: alternative approaches to linguistic heterogeneity*. Berlin/New York: Walter de Gruyter. 1–25.
- Bengtsson, Åsa (2013). Opinionsmätning om svenskans ställning i Finland. Magma. [online] [Hämtad 16.11 2013]. Tillgänglig: http://www.magma.fi/images/stories/magma_bengtsson_12.11.2013.pdf.
- Björkstrand, Gustav (red.) (2005). *Identitet och framtid. Suomenruotsalainen identiteetti. Folktingets undersökning om finlandssvenskarnas identitet*. Svenska Finlands folkting. Vasa: Oy Fram Ab.
- Bourhis, R. Y. & Robert Landry (2008). Group Vitality, Cultural Autonomy and the Cultural Wellness of Language Minorities. I: Richard Y. Bourhis (red.) *The Vitality of the English-Speaking Communities of Quebec: From Community Decline to Revival*. Montreal, Quebec: CEETUM, Université de Montreal. 185–212.
- Edlund, Lars-Erik & Daniel Andersson (2012). Gränser – språkliga och andra: Några introducerande perspektiv. I: Daniel Andersson & Lars-Erik Edlund (red.) *Språkets gränser – och verklighetens. Perspektiv på begreppet gräns*. Umeå: Institutionen för språkstudier. 7–17.

- Einarsson, Jan (2003). *Språksociologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Ferguson, Charles (1971). Diglossia. I: Anwar S. Dil (red.). *Language Structure and Language Use: Essays by Charles A. Ferguson*. Stanford: Stanford University Press. 1–27.
- Fishman, Joshua A. (1966). Planned Reinforcement of Language Maintenance in the United States: Suggestions for the Concervation of a Neglected National Resource. I: Anwar S. Dil (red.). *Language in Sociocultural Change. Essays by Joshua A. Fishman*. Stanford: Stanford University Press. 16–47.
- Fishman, Joshua A. (1968). Language Maintenance and Language shift as a Field of Inguiry. I: Anwar S. Dil (red.). *Language in Sociocultural Change*. Stanford: Stanford University Press. 76–134.
- Fishman, Joshua A. (1991). *Reversing Language Shift: Theoretical and Empirical Foundation of Assistance to Threatened Languages*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Finnäs, Fjalar (2000). *Tvåspråkiga familjer i statistikens ljus*. Vasa: Institutet för finlandssvensk samhällsforskning.
- Finnäs, Fjalar (2010). *Finlandssvenskar 2009 – en statistisk rapport*. Svenska Finlands folkting. Helsingfors: Universitetryckeriet.
- Forsgård, Nils-Erik (red.) (2008). *Svenskans ställning i Finland*. Helsingfors: Magma, Finlands svenska tankesmedja. [online] [hämtad 12.3.2013] Tillgänglig: <http://www.magma.fi/magma-media/svenskans-staellning-i-finland-del-1>.
- Giles, Howard, R. Y. Bourhis & D. M. Taylor (1977). Towards a Theory of Language in Ethnic Group Relations. I: Howard Giles (red.). *Language, Ethnicity and Intergroup Relations*. London: Academic Press. 307–348.
- Hazen, Kirk (2011). Labov: Language variation and change. I: Ruth Wodak, Barbara Johnstone, Paul E. Kerswill (red.). *The Sage Handbook of Sociolinguistics*. Thousand Oaks: Sage. 24–39.
- Herberts, Kjell (2009). Om fiktiva gränser i växlande språkklimat. I: *Meddelanden från Åbo Akademi* 11.5.2009. 14–15.
- Herberts, Kjell (red.) (2008). *Språkbarometern*. Vasa: Institutet för finlandssvensk samhällsforskning.
- Herberts, Kjell (1997). Språkplanering i tvåspråkiga familjer. I: Kjell Herberts, Christer Laurén, Ulla Laurén, Solveig Strömman (red.). *Flerspråkighetens dimensioner. Individ, familj och samhälle*. Vasa: Vasa universitet. 122–134.

- Herberts, Kjell (1991). *Tolv tvåspråkiga familjer*. Vasa: Institutet för finlandssvensk samhällsforskning.
- Holme, Idar Magne & Berndt Krohn Solvang (1997). *Forskningsmetodik*. Lund: Studentlitteratur.
- Kovero, Camilla (2012). *På spaning efter den nya finlandssvenska identiteten* [online]. Magma, Finlands svenska tankesmedja, [hämtad 25.3 2014]. Tillgänglig: http://www.magma.fi/images/stories/reports/ms1203_fisvid.pdf.
- Landry, Rodrigue & Réal Allard (1994). Diglossia, ethnolinguistic vitality and language behaviour. I: *International Journal of the Sociology of Language* 108: 15–42.
- Laurent, Lina (2013). *Svenska språköar och finska utskär* [online]. Magma, Finlands svenska tankesmedja, [hämtad 25.3 2014]. Tillgänglig: http://www.magma.fi/images/stories/reports/ms1303_sprakoar.pdf
- Lojander-Visapää, Catharina (2001). *Med rätt att välja. Språkval och språkstrategier i språkligt blandade hushåll i Helsingfors*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Lönnroth, Harry (2009). Det femte landskapet? Svenska språköar i Finland som objekt för språkvetenskaplig forskning. I: Kirsten M. Berg et al. (red.) *En färd i språket. Festskrift till Marketta Sundman på 60-årsdagen den 12 mars 2009*. Åbo: Åbo universitet, Nordisk filologi. 98-113.
- Merriam, Sharan B. (1994). *Fallstudien som forskningsmetod*. Lund: Studentlitteratur.
- Minkkinen, Johanna (2011). *Maria Wetterstrand vill ha tvåspråkiga skolor*. Hufvudstadsbladet 11.9 2011 [online]. [Hämtad 15.10.2013]. Tillgänglig: <http://hbl.fi/nyheter/2011-09-11/wetterstrand-vill-ha-tvasprakiga-skolor>.
- Myntti, Kristian (2010). *Nationalspråk och minoritetsspråk i ljuset av finländsk lagstiftning och internationella konventioner*. Helsingfors: Universitetstryckeriet.
- Nuolijärvi, Pirkko (2000). Sosiolingvistiikka kielentutkimuksen kentässä. I: Sajavaara, Kari & Arja Piirainen-Marsh (red.). *Kieli, diskurssi & yhteisö. Soveltavan kielentutkimuksen teoriaa ja käytäntöä 2*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- Pentikäinen, Mikael (2011). *Kielipolitiikkaa ilman vaatteita*. Helsingin Sanomat 13.11.2011 [online]. [Hämtad 15.10 2013]. Tillgänglig: <http://www.hs.fi/paakirjoitukset/Kielipolitiikkaa+ilman+vaatteita/a1305549257277>.

- Sebba, Mark (2011). Societal bilingualism. I: Ruth Wodak, Barbara Johnstone, Paul E. Kerswill (red). *The Sage Handbook of Sociolinguistics*. Thousand Oaks: Sage. 446–459.
- Skutnabb-Kangas, Tove (1981). *Tvåspråkighet*. Lund: Liber Läromedel.
- Språklagen 6.6.2003/423 [online]. [hämtad 20.11.2013]. Tillgänglig: <http://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2003/20030423>.
- Strauss, Anselm L. & Juliet Corbin (1998). *Basics of Qualitative Research: Techniques for Developing Grounded Theory*. Sage: Thousand Oaks.
- Sundman, Marketta (2013). *Tvåspråkiga skolor?* [online]. [Hämtad 25.2. 2014]. Tillgänglig: http://www.magma.fi/images/stories/reports/ms1304_webb.pdf.
- Tandefelt, Marika (1988.) *Mellan två språk. En fallstudie om språkbevarande och språkbyte i Finland*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Tandefelt, Marika (1996). *På vinst och förlust. Om tvåspråkighet och språkförlust i Helsingforsregionen*. Helsingfors: Svenska handelshögskolan.
- Trost, Jan (2010). *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.
- Tilastokeskus (2012). *Kuntien avainluvut* [online]. [Hämtad 20.4 2012]. Tillgänglig: <http://tilastokeskus.fi/tup/kunnat/index.html>.
- Valvira: *Potilaan oikeudet* [online]. [Hämtad 13.5 2014]. http://www.valvira.fi/ohjaus_ja_valvonta/terveydenhuolto/potilaan_oikeudet.

Bilaga 1. Intervjufrågor

Språklig bakgrund

Vad har du för modersmål enligt Befolkningsregistercentralen?

Vilket språk använde du i ditt barndomshem? (Med mamma, pappa, syskonen)

Anser du att familjen var enspråkigt finskspråkig, svenskspråkig eller tvåspråkig?

På vilket språk läste du tidningar, såg på tv eller lyssnade på radio? (eller surfade du på svenskspråkiga webbsidor på din fritid?)

På vilket språk gick du i skola? Vet du varför det blev just det språket?

Vilket språk använde du med dina grannar, vänner och familjebekanta? Fanns det kontakter över språkgränsen? (Varför/varför inte?)

Vilket språk använde du då du skulle uträtta ärenden hos t.ex. läkaren, mataffären, skattekontoret?

Var du i arbetslivet innan flytten till Kaustby/Lillkyro? Vilket/vilka språk använde du då?

Har du flyttat flera gånger innan flytten till Kaustby/Lillkyro? (Var har du bott?)

Nuvarande situation

Varför har du flyttat till Kaustby/Lillkyro och när?

Vad tyckte du om att Kaustby/Lillkyro är en finskspråkig kommun (innan du flyttade)?

Hur upplevde du livet i Kaustby/Lillkyro då och nu? (Kulturkrockar, svårigheter med språket)

På vilket språk ser du på tv, lyssnar på radio, läser tidningar och litteratur eller använder internet?

I vilka situationer skulle du vilja använda svenska?

Har du tagit med några finlandssvenska traditioner från ditt barndomshem? (Gällande olika högtider etc.)

Språklig identitet och kompetens

Hur upplever du dig språkligt i dag? Är du mer finsk- eller svenskspråkig?

(Upplever du att dina kunskaper i svenska har ändrats på något sätt efter flytten till Kaustby/Lillkyro (eller bort från det svenskspråkiga området)? (Kan du finska bättre/svenska sämre?)

Med vem talar du svenska nuförtiden (i vilka situationer)? Hur ofta talar du svenska nu? (Med maken? Varför just detta språk?) (Arbete, hobbyer)

Upplever du att attityden till svenskan har förändrats under den tid du bott i Kaustby/Lillkyro?

Vilket språk använder du med dina barn? Varför valde du detta språk?

Vilket språk använder barnen och med vem?

På vilket språk läser dina barn tidningar, surfar på internet, ser på tv/lyssnar på radio?

Är dina barn engagerade i någon svenskspråkig aktivitet?

Är dina barn officiellt svensk- eller finskspråkiga?

Skulle du kunna tänka dig att sätta barnen i en svenskspråkig skola (eller dagis) om möjligheten fanns?

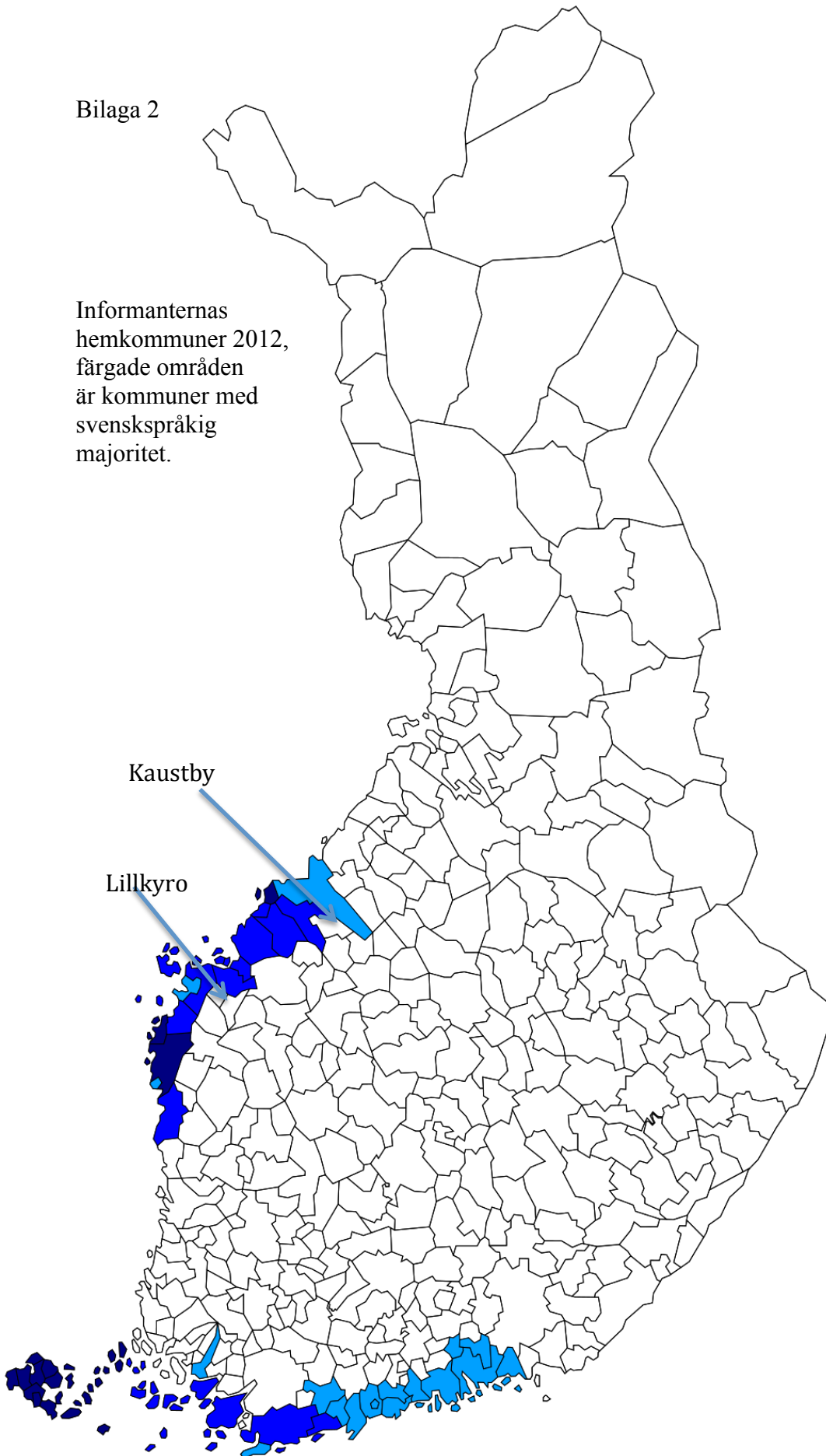
Hur upplever du dina barns språkkunskaper/språkliga kompetens? (Aktiv/passiv)

Extrafråga

Skulle du kunna tänka dig att sätta dina barn i en tvåspråkig skola?

Bilaga 2

Informanternas
hemkommuner 2012,
färgade områden
är kommuner med
svenskspråkig
majoritet.

Bilaga 3. Översättningar av finskspråkiga citat

- (1) Även om det var många som talade svenska så blev det så bara på sätt och vis av sig själv [...] man tog för givet att alla talar finska.
- (2) Många gånger glömde man bort, man började på finska men sedan blev man som att nej, nu måste jag använda svenska.
- (3) Inte tyckte jag något speciellt om det, jag tyckte att man måste kunna, måste lära sig finska bättre [...] att inte tyckte jag att det är svårt att det är finskspråkigt.
- (6) Nåja, nog funderade jag på att då jag sköter ärenden och mitt barn är med och jag talar svenska med honom, att nog funderade jag på lite hur de reagerar då de hör [...]
- (7) Egentligen använde jag inte svenska här alls. Nej, jag ändrade på det med en gång, och lämnade bort den. Bara då jag talade med mamma, pappa och min syster men här talade jag inte sen.
- (8) Nej hördu, även om vi åker till stan och till affärer så talar jag finska där. Åker jag till läkaren så talar jag finska. Så att jag, att svenskan har blivit bort lite och att jag [...] man får leta efter ord. Så att jag nog har blivit helt finskspråkig.
- (9) Jag är nog helt finskspråkig men ibland tycker jag nog inte om att någon säger "hurri" ("svenskjävel") [...] att det tycker jag inte om och tolererar inte att någon säger så, inte har någon sagt det till mig men sånt [...] det har nog blivit kvar att man inte får hacka på en.
- (14) Men inte är det så att varför jag nu inte får [...] att inte har jag vojat mig för att jag nu inte har fått använda svenska.
- (15) Alltså säkert har jag på sätt och vis fått höra men inte så att [...] eller man har visst lärt sig att inte ta det på det viset och att man är mer stolt och använder [...] det känns som att ju äldre man har blivit, desto hellre använder man språket.
- (16) Nå det var ju knepigt, jag tänkte ju i början att jag talar svenska med barnen. Men det blev inte till nånting då ingen annan här kunde svenska och, nåja, det blev bara så att även jag talade finska med dem och för att jag var ganska dålig på det så försökte jag ännu mera att tala det...
- (17) Om den hade funnits här i byn så ja, men inte hade det annars varit möjligt, jag hade inget körkort och mannen hade säkert inte skjutsat [...] det fanns så mycket arbete, nuförtiden gör man så mycket mer för barnen, skjutsar till hobbyer och så vidare.

(18) Inte har jag harmat mig över det egentligen men sen tänkte jag att det hade varit bra för barnen att jag hade lärt dem då de skulle gå i skolan, så visst hade det varit bra då de läste svenska att då tänkte jag nog [...]

(22) Nå jag ville som föra det vidare till dem, att det här är nu ändå ett minoritetsspråk så att det inte skulle helt dö ut och jag tänkte att det är lättare sen i skolan och annars i livet om man råkar behöva svenska någonstans [...] pappan talar finska så de blir tvåspråkiga sen [...]

(23) På något sätt kommer finskan bara ändå fram, att det märks nog då sonen har varit en dag hemma hos mina föräldrar så kan han svara på svenska, att jag försöker uppmuntra honom till att svara på svenska men sedan kommer det en mening på svenska och resten på finska, att han kan nog språket men använder finska sen.

(24) Och visst är det lättare sen om man kan både finska och svenska att lära sig andra språk, man klarar sig, klarar sig i livet, inte kan jag säga bättre men om man nu åker utomlands och till Sverige så behöver man inte använda engelska, utan du kan tala svenska.

(25) Det är en så pass stor del av mig och jag vill dela den med min son och vill som att den fortsätter, traditionen, förhoppningsvis, inte vet jag men jag hoppas på att den fortsätter [...] att det är bara att man vill dela den med andra att det är en så pass stor del av mig och som min [...] allt som kultur och allt som har med den att göra sen.